

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 12/4'2020

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

[https://doi.org/10.37634/efp.2020.12\(4\)](https://doi.org/10.37634/efp.2020.12(4))

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 23 від 15 грудня

2020 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 29.12.2020

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2020
© "Економіка. Фінанси. Право",
2020

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 12/4'2020

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944

[https://doi.org/10.37634/efp.2020.12\(4\)](https://doi.org/10.37634/efp.2020.12(4))

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 02 July 2020 № 886 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine on September 24, 2020 № 1188 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine on 21 December 2017 № 353/10 (accounting and audit).

Certificate of registration of a series of KV № 21620-11520PR dated October 12 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's doi: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analitik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Articles must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 23 dated December 15, 2020). Full or partial reprint of

the materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 29.12.2020

Format 60/84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,
Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analitik", 2020
© "Economics. Finances. Law",
2020

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Вережубова Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Евангелос Сіскос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар Державного підприємства «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування»

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес) Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прухківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»», Академік Академії економічних наук України

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу Національного університету харчових технологій

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту Державного університету «Житомирська політехніка», академік Академії економічних наук України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгимбекова Гульнара, к.ю.н., завідувач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"», Заслужений юрист України

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., проф., заслужений юрист України, академік Міжнародної академії безпеки та конфліктології

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії правових наук України

Мусін Куат Саніязданович, к.ю.н., старший викладач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморський національний університет імені Петра Могили, академік Національної академії наук вищої освіти України

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна". Заслужений юрист України.

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування Маріупольського державного університету, суддя у відставці

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна

Editor-in-chief

Levchenko Valentyna Petrivna, Dr. Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine"

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Boiko Anton Oleksandrovych, PhD Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics Department, Sumy State University

Velychko Olena Heorhiivna, Advisor to the First Vice Prime Minister of Ukraine - Minister of Economic Development and Trade of Ukraine

Verezubova Tatyana Anatolevna, Dr. Economics, Professor, Head of the Department of Finances, Belarusian State Economic University

Evangelos Siskos, Dr. Economics, Professor, University of Western Macedonia

Herasymovych Anatolii Mykhailovych, Dr. Economics, Professor, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Holovach Tetiana Anatoliivna, Dr. Economics, Professor, Chief Scientist of the Scientific Laboratory for Criminal Police of the Educational and Scientific Institute № 1 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv

Kryshchopa Iryna Ihorivna, Dr. Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation Department, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Mantsevych Yurii Mykolaiovych, Dr. Economics, Associate Professor, Scientific Secretary of the State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development"

Poliakova Yevheniia Serhiivna, PhD Economics, Associate Professor of Finances and Banking Department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»

Potyshniak Olena Mykolaivna, Dr. Economics, Professor, Professor of the Production, Business and Management Department of the Kharkiv National Technical University of Agriculture after Petro Vasylenko

Prushkivskiy Volodymyr Hennadiiovych, Dr. Economics, Professor, First Vice-Rector of the Zaporizhia National Technical University

Tkachenko Serhii Anatoliiovych, Dr. Economics, Professor, Rector of the Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"», Academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine

Trynchuk Viktor Viktorovich, PhD Economics, Associate Professor of tourism and hotel business department, National University of Food Technology

Chyzhevska Liudmyla Vitaliivna, Dr. Economics, Professor, Professor of the Production, Professor of Accounting and Auditing Department, State University "Zhytomyr Polytechnic", Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine

Members of the editorial board of Law Sciences:

Balгимбекова Gulnara, PhD Law, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Holovach Volodymyr Volodymyrovych, PhD Law, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik", Honored Lawyer of Ukraine

Konstantinov Serhii Fedorovich, Dr. Law, Professor, Head of the Administrative Activity Department of the National Academy of Internal Affairs

Vasylynychuk Viktor Ivanovich, Dr. Law, Professor, Professor of the Operational and Investigating Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine, Colonel of the Police

Hlushkov Valerii Oleksandrovych, Dr. Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Academician of the International Security and Conflict Academy

Luts Volodymyr Vasylovych, Dr. Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of National Academy of Law Sciences of Ukraine

Musin Kuat Saniiyazdanovich, PhD Law, Senior Lecturer of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Ozerskyi Ihor Volodymyrovych, Dr. Law, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process Department of Black Sea National University after Petro Mohyla, Academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine

Frytskyi Yuri Olehovych, Dr. Law, Professor, Head of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines Department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University, Honored Lawyer of Ukraine

Yarovyi Anatolii Oleksandrovych, PhD Law, Professor of Law and Public Administration Department, Mariupol State University, retired judge

Managing editor: Popovetska-Demchenko Lesia Petrivna

Issue Editor: Tumanian Anna Ohanesivna

ЗМІСТ

О.Ю. ГРИГОР'ЄВ, Н.Я. ПЕТРИШИН, А.В. ТОДОЩУК. Методичні рекомендації з цифрового рейтингування підприємств	5
К.В. КОВТУНЕНКО, О.В. КОВАЛЬЧУК, Д.П. ЖИВОДЕР. Організаційне забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах виходу на зовнішні ринки	9
О.М. КРАВЧЕНКО, Є.В. САПОЖНИКОВА. Тренд аналіз чутливості міжнародного бізнесу сфери інформаційних технологій до глобальних обмежень	13
Ю.І. ПРОДІУС, К.В. КОВТУНЕНКО, К.О. БОНДАРЕНКО. Процеси глобалізації та їх вплив на розвиток міжнародного бізнесу	17
В.А. СМОЛЯК. Розвиток менеджменту конкурентоспроможності страхових компаній у контексті їх маркетингової політики	22
М.М. МУХІНА. Концептуалізація механізму управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі	25
ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ	
М.С. КАРТАШОВ. Особливості цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення	29

CONTENTS

O.Y. HRYHORIEV, N.Y. PETRYSHYN, A.V. TODOSHCHUK. Methodological recommendations on digital rating of enterprises	5
K.V. KOVTUNENKO, O.V. KOVALVHUK, D.P. ZHYVODER. Organizational support of the competitiveness management of the enterprise in the conditions of entering foreign markets	9
O.M. KRAVCHENKO, Y.V. SAPOZHNIKOVA. Trend analysis of the sensitivity of international business in the field of information technologies to global limitations	13
Y.I. PRODIUS, K.V. KOVTUNENKO, K.O. BONDARENKO. Globalization processes and their influence on the international business development	17
V.A. SMOLIAK. Insurance company competitiveness management in the context of its marketing policy	22
M.M. MUKHINA. Conceptualization of the financial security management mechanism of trade enterprises	25
RESEARCH OF YOUNG SCIENTISTS	
M.S. KARTASHOV. Features of civil liability for environmental offenses	29

ГРИГОР'ЄВ
Олександр Юрійович
Gri1970@ukr.net

ПЕТРИШИН
Наталія Ярославівна
natalia.y.petryshyn@lpnu.ua

ТОДОШУК
Андрій Васильович
andrii.v.todoshyk@lpnu.ua

старший викладач, Національний
університет "Львівська
політехніка"

к.е.н., доцент, в.о. зав. кафедри,
Національний університет "Львівська
політехніка"

к.е.н., доцент, Національний
університет "Львівська політехніка"

УДК 338.2:336.658

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ЦИФРОВОГО РЕЙТИНГУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS ON DIGITAL RATING OF ENTERPRISES

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.12\(4\).1](https://doi.org/10.37634/efp.2020.12(4).1)

HRYPHORIEV Oleksandr Yuriiovych – Senior Lecturer, National University "Lviv Polytechnic"

PETRYSHYN Nataliia Yaroslavivna – PhD in Economics, Associate Professor, Acting Head of the Department, National University "Lviv Polytechnic"

TODOSHCHUK Andrii Vasylovych – PhD in Economics, Associate Professor, National University "Lviv Polytechnic"

У статті обґрунтовано ключові проблеми вітчизняної нормативно-методичної бази для визначення рейтингу юридичної особи в умовах європейської інтеграції. Запропоновані методичні рекомендації з визначення рейтингу юридичної особи на основі кредиту соціальної довіри, що застосовується у Китайській Народній Республіці та на основі досвіду провідних країн світу. Задані рекомендації пропонується застосовувати державними органами України з метою мінімізації корупції та прозорості надання пільг, привілеїв, державних замовлень тощо.

* * *

В статье обоснованы ключевые проблемы отечественной нормативно-методической базы для определения рейтинга юридического лица в условиях европейской интеграции. Предложены методические рекомендации по определению рейтинга юридического лица на основе кредита социального доверия, который используется в Китайской Народной Республике и передовых странах мира. Данные рекомендации предлагается использовать государственными органами Украины с целью минимизации коррупции и прозрачности предоставления льгот, привилегий, государственных заказов и т.д.

* * *

Introduction. The introduction of digitalization of the economy will help to centralize the control over the activities of economic entities by various government agencies. On the other hand, the contractor of the enterprise, or other persons who are interested in the activities of a particular enterprise can get acquainted with the rating of the enterprise and draw the necessary conclusions for themselves.

Purpose. It consists in a thorough study and analysis of international and domestic experience in rating business activities of enterprises in Ukraine to develop harmonized and unified guidelines for ranking business entities in the European integration of Ukraine.

Results. Technologically, the rating should be based on blockchain technology. This technology will avoid one-way storage of information on the server and will allow many participants in the ranking to store it in encrypted form. This situation will not allow hackers to falsify information or hack the server. What are the main criteria for ranking corporate entities? Of course, implementing a large number of criteria will be both problematic and cumbersome. Therefore, it is proposed to rank enterprises at the initial stages according to five main criteria: assessment of taxes and customs duties; evaluation of social indicators; evaluation of the implementation of economic measures; evaluation of the main economic indicators of the enterprise; evaluation of other indicators.

Conclusions. The proposed guidelines for digital rating of enterprises will improve the regulatory and legal support for determining the rating of the enterprise to obtain a scale of reliability of the enterprise as a business entity, eliminate significant problems of corruption in the system of public procurement and procurement, double interpretation of the business entity, activism in evaluating the activities of enterprises, etc.

Ключові слова: рейтинг, рейтингування, критерій, показник, рейтингова шкала

Ключевые слова: рейтинг, рейтингование, критерий, показатель, рейтинговая шкала

Keywords: rating, rating, criterion, indicator, rating scale

ВСТУП

Головною перспективою сучасного суспільства є наявність цифрового соціального рейтингування в різноманітних сферах як фізичних, так і юридичних осіб, зокрема у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Особливо активно цифрове рейтингування впроваджує

Китай, де активно працює соціальний рейтинг для громадян, так званий кредит соціальної довіри. Впроваджується рейтингування і для юридичних осіб, але розрахунок рейтингу підприємств є досить громіздкою операцією.

Раніше рейтингування юридичних осіб здійснювалося фінансовими установами, зокрема, банками,

які, як правило, переслідували власні цілі й не ділилися інформацією з державними органами.

Тепер рейтингування набуває нового змісту. Впровадження цифровізації економіки сприятиме централізації контролю за діяльністю суб'єктів господарської діяльності з боку різноманітних державних органів. З іншого боку контрагент підприємства, або інші особи, які цікавляться діяльністю певного підприємства можуть ознайомитися з рейтингом підприємства і зробити необхідні висновки для себе.

Варто зазначити, що в умовах європейської інтеграції цей захід зробить діяльність підприємств більш прозорою і відкритою не тільки для вітчизняних підприємств, але й для іноземних партнерів. Це дозволить більш успішно гармонізувати національну економіку з міжнародною та європейською економікою.

Прозорість діяльності дозволить значно спростити доступ вітчизняних підприємств до іноземних ринків, до іноземних кредитних ресурсів, до міжнародних фондових і товарних бірж тощо.

МЕТА роботи полягає у ґрунтовному дослідженні та аналогізації міжнародного і вітчизняного досвіду рейтингування господарської діяльності підприємств на території України задля розроблення гармонізованих та уніфікованих методичних рекомендацій для рейтингування суб'єктів господарської діяльності в умовах європейської інтеграції України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною базою для проведення дослідження стали методологічні положення відображені у Митному Кодексі України (ст. 12), у Постанові Кабінету Міністрів України № 665, у Податковому Кодексі України та інших законодавчих актах і літературних джерелах у сфері рейтингування суб'єктів господарської діяльності [1–7]. Для одержання результатів роботи використано такі загальнонаукові методи дослідження: теоретичного узагальнення – для систематизації та виокремлення ключових критеріїв рейтингування підприємств; порівняння – для аналогізації вітчизняного та міжнародного досвіду рейтингування підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Результати вивчення міжнародної практики свідчать про те, що на сучасному етапі уніфікованої методики здійснення рейтингування підприємств для загальних, всеохоплюючих державних цілей не існує.

Звичайно існують різноманітні методики оцінювання діяльності підприємств у певних сферах, але ці методики носять суто відомчий характер, і відповідно переслідують насамперед, відомчі цілі. Загальновідомими методиками рейтингування підприємств є методики рейтингування банками своїх клієнтів. Але це рейтингування загалом оцінює кредитоспроможність клієнтів, або інші показники, які з цим пов'язані.

Безперечним лідером у сфері рейтингування підприємств є Китай, де держава прагне впровадити таку методику після успішного проекту рейтингування фізичних осіб. Але чітких даних про дане рейтингування на даний час немає.

Технологічно рейтингування необхідно проводити на основі технології блокчейну. Дана технологія на-

дасть змогу уникнути одностороннього зберігання інформації на сервері та дозволить зберігати її у багатьох учасників рейтингування у зашифрованому вигляді. Така ситуація не дасть можливості хакерам здійснити підробку інформації або зламати сервер.

За якими ж основними критеріями буде здійснюватися рейтингування юридичних осіб? Звичайно, що впроваджувати велику кількість критеріїв буде і проблематично, і громіздко. Тому пропонується на початкових етапах рейтингувати підприємства за п'ятьма основними критеріями (рис. 1). За кожним критерієм буде спостерігати, відповідати й контролювати певна державна структура.

На початковому етапі кожному підприємству буде присвоєно 1000 балів.

Кожен критерій також буде поділятися на низку індикаторів, які будуть оцінюватися і формувати позитивні або негативні бали за виконання (невиконання або утримування) певних дій.

Перший критерій – оцінювання сплати податків та митних платежів.

Згідно з Податковим кодексом України [1] штрафні санкції за податкові порушення поділяються на три різновиди:

- фінансова відповідальність;
- адміністративна відповідальність;
- кримінальна відповідальність.

Відповідно до цього кожні санкції поділяються на підвиди, які крім їх застосування будуть оцінюватися штрафними балами, що будуть враховуватися у рейтингу підприємства. Градація штрафних балів може коливатися від -10 балів до -1000 балів. У податковому кодексі перелічені всі штрафні санкції за податкові правопорушення, тому необхідно буде оцінити певною кількістю балів кожне правопорушення, не забуваючи і про разові та повторювані правопорушення.

Також необхідно мотивувати й сумлінних платників податків. Якщо підприємство працює певний період часу (не менше року) без зауважень з боку податкових органів, то вони можуть отримати позитивні бали за свою діяльність. Розмір позитивних балів може коливатися в межах від +10 балів до +200 балів.

Але здійснюючи оцінювання діяльності підприємства, слід також враховувати форму власності підприємства й розмір сплачених податків. Чим більше підприємство сплачує податків в абсолютному розмірі, тим більше позитивних балів воно може набрати. Тобто необхідно провести кореляцію у розподілі балів між розміром підприємства, формою власності й розміром сплачених (несплачених) податків.

Друга частина першого критерію пов'язана з оцінюванням діяльності підприємства з боку Державної митної служби. Але задане оцінювання торкатиметься тільки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які пройшли акредитацію в митних органах.

Оцінювання суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності можна проводити за методикою, яка розповсюджується на оцінювання підприємств, які подали заявку на отримання статусу авторизованого економічного оператора.

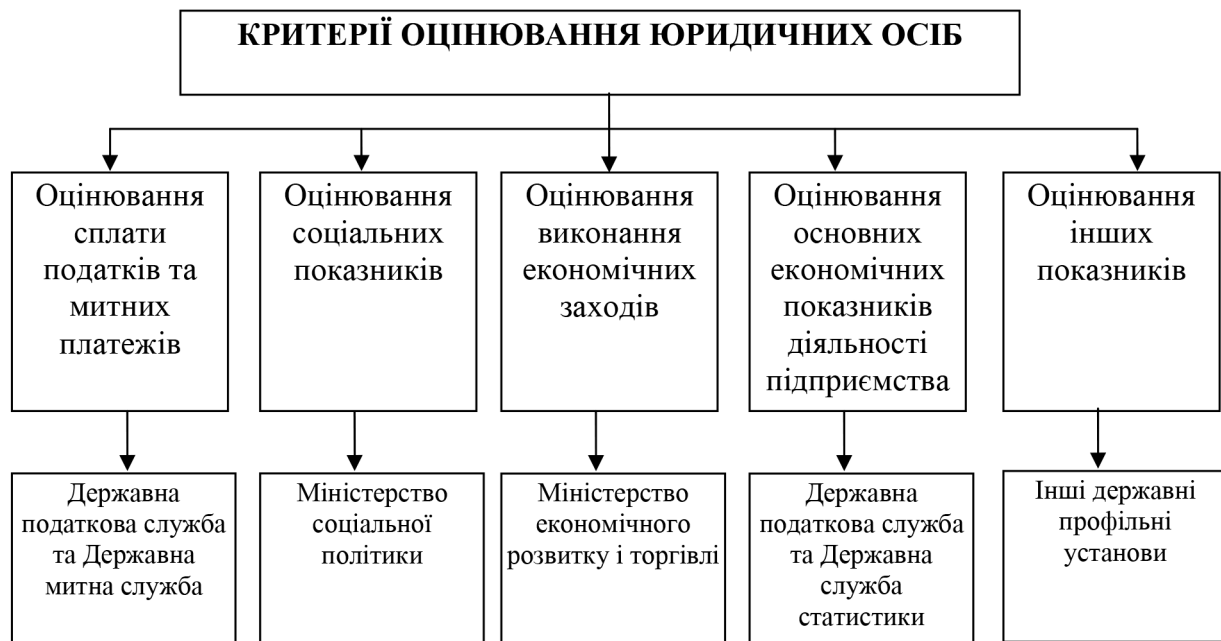

Рис. 1. Пропоновані критерії оцінювання юридичних осіб та контролюючі державні установи [сформовано авторами]

Згідно з Митним кодексом України [2] штрафні санкції до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) поділяються на адміністративні й кримінальні. Тобто існують порушення митних правил та контрабанда.

Відповідно до цього покарання підприємства у вигляді балів рекомендується також застосовувати у межах від -10 балів до -1000 балів. А для сумнівних підприємств, як і в попередньому варіанті, позитивні бали в межах від +10 балів до +200 балів.

Наступний критерій оцінювання юридичних осіб є оцінювання соціальних показників. Межі коливання балів рекомендується впроваджувати від -10 балів до +1000 балів.

Показники, за якими будуть оцінюватися юридичні особи, звичайно, буде обирати міністерство, але на основі технології блокчейну паралельно ці показники будуть дублюватися в інших установах, зокрема, у податкових органах, органах місцевої влади тощо.

Одним із головних показників звичайно буде розглядатися розмір заробітної плати на підприємстві. Чим більше розмір заробітної плати на підприємстві, тим більше балів для рейтингу йому буде присвоєно. Негативні бали будуть додаватися за затримку видачі заробітної плати та за виплату зарплати у «конвертах». Межі коливання балів рекомендується впроваджувати від -200 балів до +1000 балів.

Другим критерієм буде виступати створення нових робочих місць. За кожне новостворене робоче місце підприємству планується додавати +50 балів. Ще одним критерієм, який необхідно розглянути буде діючий на підприємстві пакет соціальних послуг.

Рекомендовані межі коливання балів рекомендується впроваджувати від -400 балів до +1000 балів.

Критерій оцінювання виконання економічних заходів буде полягати у визначенні таких показників як: показник екологічної безпеки, показник лояльності підтримки державних ініціатив, показники енергозбереження, показники, які характеризують викорис-

тання державних ліцензій та квот тощо. Також необхідно буде враховувати попередження або застосування спеціальних санкцій з боку Мінекономіки. Межі коливання балів рекомендується впроваджувати від -400 балів до +1000 балів.

Критерій оцінювання основних економічних показників діяльності підприємства буде базуватися на визначенні та присвоєнні балів за основними показниками: дохід, прибуток, активи. Для оцінювання діяльності підприємства необхідно врахувати і другорядні показники: показники рентабельності підприємства, показники ліквідності, фондовіддача, фінансова незалежність, капіталовіддача тощо. Межі коливання балів рекомендується впроваджувати від -200 балів до +200 балів.

Стосовно критерію оцінювання інших показників, він буде базуватися на таких показниках: показник лояльності місцевих ініціатив, показники підтримки споріднених і підтримуючих галузей, показники благодійності тощо. Межі коливання балів рекомендується впроваджувати від -200 балів до +300 балів.

ВИСНОВКИ

Запропоновані методичні рекомендації з цифрового рейтингування підприємств дозволять вдосконалити нормативно-правове забезпечення визначення рейтингу підприємства для отримання шкали надійності підприємства як суб'єкта господарської діяльності, ліквідувати істотні проблеми корупції у системі державних замовлень і закупівель, двоякого інтерпретування дій суб'єкта господарської діяльності, суб'єктивізму в оцінюванні діяльності підприємств тощо. Ці рекомендації дають змогу встановити для сумнівних підприємств можливості участі в державних торгах, отримання пільгових кредитів, зменшення рівня оподаткування, отримання пільг та привілеїв тощо. Для суб'єктів господарської діяльності з низьким рейтингом державні органи можуть застосовувати стимули для кращої роботи шляхом збільшення рівня

оподаткування, отримання більш «дорогих» кредитів з боку фінансових установ, детальніша перевірка підприємства контролюючими органами тощо.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, ст. 112.
2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012, № 44–45, № 46–47, № 48, ст. 552.
3. Деякі питання функціонування авторизованих економічних операторів: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2020р. № 665. *Офіційний вісник України*. 2020. № 63. С. 49.
4. Про затвердження Національної рейтингової шкали: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2007 р. № 665. *Офіційний вісник України*. 2007. № 32. С. 25.
5. Все, что нужно знать о кредитных рейтингах. Standard & Poors Rating Services. McGRAW HILL FINANCIAL, 2014. URL: https://www.standardandpoors.com/ru_RU/delegate/getPDF?articleId=1498030&type=COMMENTS&subType=RATING%20DEFINITION
6. Соціально-економічна діагностика в умовах глобалізації / О.Є. Кузьмін та ін. Львів: Видавництво

Львівської політехніки, 2012. 284 с.

References

1. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine of 02.12.2010 № 2755–VI. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, 112 p. (in Ukrainian).
2. Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine of March 13, 2012 № 4495–VI. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2012, № 44–45, № 46–47, № 48, 552 p. (in Ukrainian).
3. Some issues of functioning of authorized economic operators: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 29.07.2020. № 665. *Official Bulletin of Ukraine*. 2020. № 63. P. 49. (in Ukrainian).
4. On approval of the National Rating Scale: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 26, 2007 № 665. *Official Bulletin of Ukraine*. 2007. № 32. P. 25. (in Ukrainian).
5. Everything you need to know about credit ratings. Standard & Poors Rating Services. McGRAW HILL FINANCIAL, 2014 URL: https://www.standardandpoors.com/ru_RU/delegate/getPDF?articleId=1498030&type=COMMENT S&subType=RATING%20DEFINITION (in Russian).
6. Socio-economic diagnostics in the context of globalization / O.Y. Kuzmin, et.al. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House, 2012. 284 p. (in Ukrainian).

КОВТУНЕНКОКсенія Валеріївна
k.v.kovtunenka@mzeid.inд.е.н., професор, зав. кафедри,
Одеський національний
політехнічний університет**КОВАЛЬЧУК**Олександра Вікторівна
o.v.kovalchuk@mzeid.inаспірант, Одеський Національний
Політехнічний Університет**ЖИВОДЕР**Дмитро Петрович
dmitrij.zhivoder@mzeid.inмагістрант, Одеський Національний
Політехнічний Університет

УДК 658.5

**ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВИХОДУ НА ЗОВНІШНІ РИНКИ****ORGANIZATIONAL SUPPORT OF THE COMPETITIVENESS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE IN
THE CONDITIONS OF ENTERING FOREIGN MARKETS**DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.12\(4\).2](https://doi.org/10.37634/efp.2020.12(4).2)**KOVTURNENKO Kseniia Valeriivna** – Doctor of Economics, Professor, Head of department, Odesa National Polytechnic University**KOVALVHUK Oleksandra Viktorivna** – postgraduate student, Odesa National Polytechnic University**ZHYVODER Dmytro Petrovych** – master, Odesa National Polytechnic University

На сучасному етапі розвитку української економічної системи все більше набуває актуальності поняття «конкурентоспроможність» та її ефективне організаційне забезпечення. У процесі дослідження було розглянуто проблему управління конкурентоспроможністю сучасних українських підприємств, а також запропоновано організаційно-економічну модель управління конкурентоспроможністю підприємства для виходу на зовнішні ринки. Результати дослідження несуть практичну значущість для підприємства неспеціалізованої оптової торгівлі ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС», оскільки запропонована в статті організаційно-економічна модель створить свого роду «фундамент» для ефективного управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах опанування нових ринків збуту.

* * *

At the present stage of development of the Ukrainian economic system, the concept of «competitiveness» and its effective organizational support is becoming increasingly important. The problem of competitiveness management is recognized as one of the most important in the theory and practice of economics. It is important for Ukrainian enterprises operating in a transitive economy, whose competitive position in today's world markets remains insufficiently high.

A significant number of scientists agree that in the context of rapid globalization and an informatized society, it is impossible to achieve the projected level of economic development due to traditional intensive and extensive factors of production. For companies operating internationally or seeking to develop their own foreign economic activity and face international competition, it is important not only to offer certain goods and services to the market, but to achieve sustainable competitive advantages in the global economic space. A significant place in the process of increasing the competitiveness of modern ukrainian enterprises is occupied by the organizational support of competitiveness management.

In the course of this study, the problem of managing the competitiveness of modern ukrainian enterprises was considered, as well as the organizational and economic model of managing the competitiveness of the enterprise in terms of entering foreign markets was proposed.

The results of the study are of practical importance for the enterprise of non-specialized wholesale trade LLC EL-ITEX, as proposed in the article organizational and economic model will create a kind of «foundation» for effective management of the competitiveness of the enterprise in terms of entering new markets.

Ключові слова: конкурентоспроможність, організаційне забезпечення, організаційно-економічна модель, підвищення конкурентоспроможності, зовнішні ринки, підприємство

Keywords: competitiveness, organizational support, organizational and economic model, increasing competitiveness, foreign markets, enterprise

ВСТУП

Проблема управління конкурентоспроможності визнається однією з найважливіших у теорії та практиці економічної науки. Важливого значення вона набуває для українських підприємств, функціонуючих в умовах транзитивної економіки, конкурентні позиції яких на сучасних світових ринках залишаються недостатньо високими. Вирішення завдання ефективного управління та підвищення конкурентоспроможності ускладнюється тривалою економічною кризою, воєнним конфліктом, високим рівнем зно-

шення виробничих фондів, низьким рівнем якості управління, недостатньою кваліфікацією та обізнаністю кадрового складу вітчизняних підприємств порівняно з міжнародними вимогами, та цілою низкою інших причин.

Значна кількість науковців збігається до думки, що в умовах швидких глобалізаційних змін та інформатизованого суспільства досягти прогнозованого рівня економічного розвитку за рахунок традиційних інтенсивних та екстенсивних чинників виробництва неможливо. Для підприємств, що працюють на між-

народному рівні або прагнуть до розвитку власної зовнішньоекономічної діяльності та стикаються з міжнародною конкуренцією, важливо не лише запропонувати ринку певні товари й послуги, а досягти стійких конкурентних переваг у світовому економічному просторі. Значне місце у процесі підвищення конкурентоспроможності сучасних українських підприємств посідає саме організаційне забезпечення управління конкурентоспроможністю.

Отже, постає проблема організаційного забезпечення управління конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств в умовах виходу на зовнішні ринки.

МЕТА роботи – дослідження проблеми управління конкурентоспроможністю сучасних підприємств, а також розроблення організаційно-економічної моделі управління конкурентоспроможністю підприємства для виходу на зовнішні ринки на прикладі ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дана стаття базується на працях вітчизняних та закордонних вчених, матеріалах періодичних видань. Використовувалися методи аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сьогодні вітчизняні підприємства, з одного боку, прагнуть отримувати стабільний потік прибутку, намагаються досягти певного рівня економічних результатів, потребують стабільності й прогнозованості, тоді як виклики, що демонструє зовнішнє оточення, настільки швидкозмінні, турбулентні, непередбачувані та іноді навіть агресивні, що виробникам надзвичайно важко пристосуватися до таких умов.

Теоретичні та практичні аспекти управління та забезпечення конкурентоспроможності відображено у працях як закордонних вчених економістів – І. Ансоффа, Ф. Котлера, М. Портера, Р. Фатхутдінова, Й. Шумпетера, так і вітчизняних дослідників – О. Графонові, А. Воронкової, В. Герасимчука, Р. Олексенко та ін. [1–5].

Через обмежений доступ до зовнішніх ринків сучасні вимоги до якості товарів і послуг, низьку активність та ефективність інноваційної діяльності, недосконалість бізнес-процесів та неякісний менеджмент, відсутність державної підтримки, вітчизняним підприємствам необхідна така система способів, методів та інструментів забезпечення конкурентоспроможності, яка б відповідала умовам відкритої економіки. Керівники різних рівнів ієрархії чітко повинні розуміти та враховувати на практиці умови, шляхи та фактори підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Останні роки в складних умовах політичних та економічних трансформацій, що тривають й досі, більшість українських підприємств демонструють реактивну поведінку на вплив зовнішнього середовища – вони вимушено реагують на ті зміни, що в ньому відбуваються, а не індукують нові стимули для вдосконалення цього середовища.

Для того щоб посісти гідне місце в умовах міжнародної конкуренції, для вітчизняних підприємств необхідно запровадити нові підходи до управління від-

повідно до інноваційної моделі розвитку країни, яку проголошують уже майже десяток років поспіль, але в основному вітчизняні підприємства не тільки не отримують підтримки з боку держави, а часто ще й зазнають значних перешкод стосовно стимулювання розвитку інноваційної діяльності.

На сучасному етапі на конкурентному ринку стрімко зростають вимоги споживачів, що свідчить про посилення конкурентної боротьби, зміцнення позиції конкурентів і скорочення строків впровадження інноваційних технологій. Стійке зростання конкурентоспроможності сучасного підприємства і, як наслідок, посилення конкурентних позицій на міжнародному ринку неможливі без ретельно проробленої організаційно-економічної моделі управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах виходу на зовнішні ринки, заснованої на комплексному механізмі реалізації його конкурентних переваг та ідентифікації резервів.

Наприклад, ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС» – це українська компанія, яка знаходиться в м. Одеса. Основний вид діяльності: неспеціалізована оптова торгівля, а також виробництво пластикових упаковок для товарів. ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС» є одним із провідних постачальників пакувальних матеріалів харчової та нехарчової промисловості. Наразі ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС» стоїть на шляху виходу на зовнішні ринки та прагне до стійкого забезпечення власних конкурентних переваг.

У контексті розробки заходів для організаційного забезпечення управління конкурентоспроможністю ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС» в умовах виходу на зовнішні ринки – доцільно запропонувати організаційно-економічну модель, що складається із шести етапів, які наведено на рис. 1.

На першому етапі проводиться комплексний аналіз і оцінювання факторів, які можуть вплинути на конкурентоспроможність підприємства ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС», з метою визначення факторів, на які може впливати підприємство, для підвищення власної конкурентоспроможності.

Для кожного підприємства такі фактори суто індивідуальні й потребують глибокого дослідження та оцінювання, щоб вміти ними керувати. За підсумками цього етапу на базі виявлених керованих факторів підприємство формує систему потенційних конкурентних переваг, розвиток яких може сприяти підвищенню конкурентоспроможності підприємства в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Другий етап містить визначення пріоритетних напрямів посилення потенційних конкурентних переваг, які за допомогою спеціально розроблених заходів будуть переведені у розряд реалізованих переваг.

На третьому етапі визначаються пріоритетні цілі, завдання та напрями розвитку конкурентоспроможності підприємства ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС» в умовах зовнішньоекономічної діяльності та виходу на міжнародні ринки. Розробляються стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності, заходи для їх реалізації, а також організовується система показників оцінки та моніторингу конкурентоспроможності, тому що без оцінювання й моніторингу важко визначити, в якому напрямі слід активізувати власні зусилля для її підвищення.

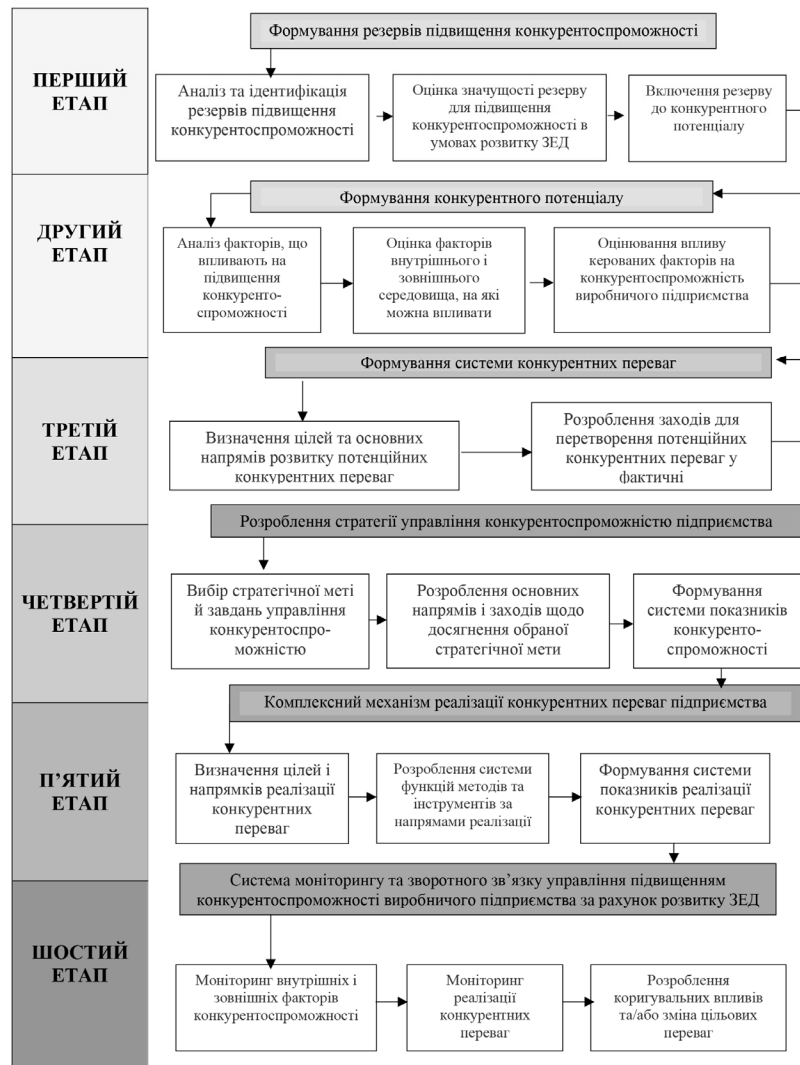

Рис. 1. Організаційно-економічна модель управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах виходу на зовнішні ринки

На перших трьох етапах розробляється стратегія підвищення конкурентоспроможності підприємства ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС» через реалізацію конкурентних переваг, яка реалізовується на четвертому етапі.

Наступний етап полягає у створенні комплексного механізму реалізації конкурентних переваг підприємства. На даному етапі розробляється система методів та інструментів для кожного напрямку реалізації конкурентних переваг підприємства згідно з ключовими положеннями стратегії підвищення конкурентоспроможності, а також формуються механізм оцінювання та система показників реалізації конкурентних переваг.

Одним із ключових факторів для швидкого розвитку і збільшення конкурентних переваг підприємства є необхідність впровадження найбільш інноваційних організаційних, технологічних та управлінських рішень.

На останньому етапі проводиться моніторинг стану конкурентоспроможності ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС», рівня реалізації конкурентних переваг у процесі діяльності. За підсумками моніторингу залежно від отриманих результатів і стану ринку створюється система коригувальних дій або зміна стратегічних орієнтирів розвитку підприємства.

На сьогодні існує величезна кількість моделей уп-

равління конкурентоспроможністю підприємства. Кожна з них дає можливість отримати відповіді на певні питання.

Наведена модель управління конкурентоспроможністю підприємства відображає послідовність конкретних дій, які дозволяють оптимізувати процеси управління. В її складі використовуються механізми, що враховують основні характеристики ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС», його структуру, фінансовий стан і становище на споживчому ринку, це дозволяє виявляти й використовувати найбільш перспективні потенційні конкурентні переваги, підвищуючи ефективність застосовуваних заходів. Також важливим фактором є наявність системи показників і моніторингу реалізованих конкурентних переваг і можливість залежно від отриманих результатів здійснення коригувальних дій. Завдяки цьому дана модель дозволить значно підвищити ефективність управління конкурентоспроможністю підприємства ТОВ «ЕЛ-ІТЕКС» та підтримувати її на бажаному рівні.

ВИСНОВКИ

Можна зробити висновок, що у сучасних умовах жорсткої конкуренції як на зовнішніх, так і на внутрішніх ринках організаційне забезпечення управління

конкурентоспроможністю є невід'ємною складовою сучасного підприємства на шляху виходу на зовнішні ринки. Отже, українським підприємствам, що збираються успішно опановувати нові зовнішні ринки та конкурувати за законами сучасного бізнесу, варто звернути першочергову увагу на побудову власної організаційно-економічної моделі управління конкурентоспроможністю у виході на зовнішні ринки, обираючи ті шляхи та інструменти, що дозволять досягти стійких конкурентних переваг.

Список використаних джерел

1. Воронкова А.А. Концепція управління конкурентоспроможним потенціалом підприємства. *Економіст*. 2007. № 8. С. 14–17.
2. Олексенко Р.І. Методичні підходи до формування конкурентоспроможності підприємства. *Держава і регіони*. 2007. № 2. С. 172–174.
3. Гончарук А.О. Методи підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Управління розвитком*. 2014. № 3. С. 145–147.
4. Гарафонов О.І. Конкурентна стратегія: сутність та особливості формування на підприємствах легкої промисловості. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2015. № 18(7). С. 16–20.
5. Ковальчук О.В., Аверіхіна Т.В. Шляхи підвищення

міжнародної конкурентоспроможності сучасного промислового підприємства на прикладі ТОВ «Одетекс». *Економіка, фінанси, право. Серія «Економіка»*. 2018. № 5/2. С. 49–52. URL: <http://efp.in.ua/uk/journal-item/209>

References

1. Voronkova A.A. The concept of managing the competitive potential of the enterprise. *Economist*. 2007. № 8. pp. 14–17. (in Ukrainian).
2. Oleksenko R.I. Methodical approaches to the formation of enterprise competitiveness. *State and Regions*. 2007. № 2. pp. 172–174. (in Ukrainian).
3. Honcharuk A.O. Methods of increasing the competitiveness of the enterprise. *Development Management*. 2014. № 3. pp. 145–147. (in Ukrainian).
4. Harafova O.I. Competitive strategy: the essence and features of the formation of light industry enterprises. *Socio-economic development of regions in the context of international integration*. 2015. № 18 (7). pp. 16–20. (in Ukrainian).
5. Kovalchuk O.V., Averikhina T.V. Ways to increase the international competitiveness of modern industrial enterprises on the example of LLC «Odetex». *Economics, Finance, Law. Economics series*. 2018. № 5/2. pp. 49–52. URL: <http://efp.in.ua/uk/journal-item/209>. (in Ukrainian).

КРАВЧЕНКО
Оксана Михайлівна
o.m.kravchenko@opi.ua

УДК 339.94:330.34:004

САПОЖНИКОВА
Єлизавета Василівна
yelyzaveta.sapozhnikova@mzeid.in

**ТРЕНД АНАЛІЗ ЧУТЛИВОСТІ
МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ СФЕРИ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДО
ГЛОБАЛЬНИХ ОБМЕЖЕНЬ**

**TREND ANALYSIS OF THE
SENSITIVITY OF INTERNATIONAL
BUSINESS IN THE FIELD OF
INFORMATION TECHNOLOGIES TO
GLOBAL LIMITATIONS**

к.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університет

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.12\(4\).3](https://doi.org/10.37634/efp.2020.12(4).3)

студентка, Одеський національний
політехнічний університет

KRAVCHENKO Oksana Mykhailivna – PhD in Economics, Associate Professor, Odesa National Polytechnic University

SAPOZHNIKOVA Yelyzaveta Vasylivna – student, Odesa National Polytechnic University

У статті розглянуто тенденції міжнародного бізнесу сфери інформаційних технологій в умовах глобальних обмежень, пов'язаних із пандемією Covid-19. Надано аналітичні прогнози розвитку сфери інформаційних технологій. Виявлено, що, попри видимість зростання сфери інформаційних технологій, у зв'язку з пандемією та переходом великої кількості операцій в онлайн, загалом спостерігається її скорочення. Проте більш детальний аналіз показує неоднорідність цього процесу, що характеризується зростанням попиту на окремі послуги сфери інформаційних технологій, та наявністю відкладеного попиту у сферах, що зазнали спаду. Це дає змогу стверджувати, що в перспективі можна очікувати відновлення стрімкого зростання попиту на більшість послуг інформаційних технологій.

* * *

В статье рассмотрены тенденции международного бизнеса сферы информационных технологий в условиях глобальных ограничений, связанных с пандемией Covid-19. Предоставлены аналитические прогнозы развития сферы информационных технологий. Обнаружено, что несмотря на видимость роста сферы информационных технологий, в связи с пандемией, и переходом большого количества операций в онлайн, в целом наблюдается ее сокращение. Однако, более детальный анализ показывает неоднородность этого процесса, что характеризуется ростом спроса на отдельные услуги сферы информационных технологий, и наличие отложенного спроса в сферах, подвергшихся спаду. Это позволяет утверждать, что в перспективе можно ожидать восстановления стремительного роста спроса на большинство услуг информационных технологий.

* * *

The paper examines the trends of international business in the field of information technology in the context of global constraints associated with the Covid-19 pandemic. In terms of global restrictions, the role of information technology development in the resilience of companies to changes in the external environment and ensuring the possibility of business survival is particularly acute. Analytical IT forecasts need to be considered to be ready for change. It was found that despite the appearance of growth in the field of information technology, due to the pandemic, and the transition of a many number of operations online, in general, there is a reduction. These trends are due to the fact that in the crisis caused by the Covid-19 pandemic, most companies and individuals will delay the modernization of hardware and software, trying to use what already exists. However, a more detailed analysis shows the heterogeneity in the change in demand for certain types of information technology services. Thus, there is an increase in such information technology services as public cloud services and video conferencing, and the presence of deferred demand in declining areas. At the same time, it can be argued that in the long run we can expect a resumption of rapid growth in demand for most information technology services, the consumption of which has been postponed. Today, software vendors help companies of all sizes and industries survive, grow and grow. We looked at the ten most profitable IT companies in the world in 2020. All of them have the highest revenue as of November 18, 2020. The ranking includes mainly US companies, countries with developed post-industrial economies. Almost 80 % of US GDP is accounted for by services, which has made them a world leader in this segment. Material production accounts for only 20 % of GDP, including all industries, agriculture and forestry, construction. Focus on scientific and technological progress is one of the hallmarks of an effective economic system. Given the current trends in the development of IT technologies, we can say that they are the driving force of global transformation and economic growth of the world, as well as increase the competitive advantage of any economic entity.

Ключові слова: інформаційні технології, міжнародний бізнес, чутливість до обмежень, тренд аналіз

Ключевые слова: информационные технологии, международный бизнес, чувствительность к ограничениям, тренд анализ

Keywords: information technology, international business, sensitivity to constraints, trend analysis

ВСТУП

Сучасні світові тенденції характеризуються прагненням до постійного розвитку та вдосконалення продукції, що виробляється, способів представлення та реалізації продукції споживачам, оптимізації логіс-

тичних процесів. За останнє десятиліття кількість процесів, що проходять без використання інформаційних технологій постійно скорчується, що стосується і сфери виробництва, і сфери послуг. В умовах глобальних обмежень, з якими стикнувся світ у 2020 р.,

це відчувається особливо гостро. Роль розвитку сфери інформаційних технологій у стійкості до змін у зовнішньому середовищі та забезпеченні можливості виживання бізнесу значно зросла.

МЕТА роботи – визначення основних трендів розвитку інформаційних технологій у сучасному світі та проведення аналізу чутливості міжнародного бізнесу сфери інформаційних технологій до глобальних обмежень.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використовувалися такі методи дослідження, як: метод наукової абстракції, статистичних спостережень, аналіз та синтез, методи індукції та дедукції.

РЕЗУЛЬТАТИ

Використання інформаційних технологій (ІТ) підприємствами різних сфер господарювання набуває все більше значимості у забезпеченні конкурентоспроможності, управлінні компанією, а також стає невід'ємною складовою ведення бізнесу на міжнародному рівні.

Питанню дослідження трендів ринку інформаційних технологій була приділена значна увага у численних роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема І.І. Ковальчук, Л.Г. Саркісян, Л.Є. Довгань, А.В. Козинець та ін.

Розвиток ІТ надає великі можливості для підприємств: скорочення часу на створення нових продуктів із використанням інструментів автоматизованого проектування; оптимізація процесу за допомогою комп'ютерних систем управління, які вводять правила прийняття експертних рішень; за допомогою системи планування, яка об'єднує дослідження і виробництво, водночас виробничу лінію можна швидко змінити. Правильне впровадження й використання ІТ дозволяє компаніям йти в ногу з часом, відповідати сучасним тенденціям розвитку бізнесу та зробити їх конкурентоспроможними на міжнародному ринку.

Щоб бути готовими до змін потрібно враховувати аналітичні ІТ-прогнози [1]. Основні з них:

1) до 2022 р. понад 60 % глобального ВВП буде надходити від цифрових технологій та рішень. Ті виробники, які не зможуть відцифрувати свої операції і пропозиції, програють конкурентам, оскільки традиційний ринок незабаром відійде в минуле;

2) до 2023 р. 75 % всіх витрат на ІТ будуть пов'язані з розробленням платформ для просування продукції. Понад 90 % всіх підприємств створять власні цифрові ІТ-середовища для подальшого розвитку в умовах цифрової економіки;

3) до 2022 р. понад 40 % хмарних організацій будуть використовувати периферійні обчислення (edge computing), а 25 % кінцевих пристроїв і систем будуть виконувати їх за допомогою алгоритмів штучного інтелекту. Периферійні обчислення – це метод оптимізації хмарних обчислювальних систем шляхом виконання обробки даних на периферії мережі, недалеко від джерела. Він не тільки підвищує ефективність використання додатків для обчислень і роботи з да-

ними, а й сприяє більш активному впровадженню новітніх технологій, таких як штучний інтелект і 5G-комунікації;

4) за період 2018–2023 рр. буде створено більше додатків, ніж за останні 40 років. Завдяки новим інструментам та платформам, великій кількості розробників, гнучким методам і можливості повторного використання коду за 2018–2023 рр. буде створено 500 млн нових додатків, що перевершує кількість програм, створених за попередні 40 років;

5) до 2024 р. 90 % організацій будуть використовувати гібридні хмарні технології й інструменти.

Наведені тенденції ілюструють великий потенціал розвитку ІТ-сектору в усьому світі. Водночас з огляду на мінімальні обсяги інвестицій, що необхідні для розвитку ІТ-сфери, порівнюючи з виробничою, та наявність достатньо великої кількості людських ресурсів – потенційних кваліфікованих кадрів, можна сказати, що за умов державного сприяння, ІТ сфера може стати однією з лідируючих в економіці України.

У січні 2020 р. дослідницький центр Gartner (США) спрогнозував зростання ринку ІТ-послуг у 2020 р. на 3,4 %, відносно 2019 р. [2]. Не зважаючи на наведені вище тенденції, що характеризуються тотальним зростом попиту на послуги ІТ, пов'язаним із пандемією, та переходом більшості робіт в онлайн, у травні 2020 р. Gartner переглянув попередній прогноз, складений у січні, та склав новий, що свідчить про просідання ринку ІТ послуг у 2020 р. на 8 % [3]. Найбільший спад очікується на ринку електронних пристроїв, зокрема комп'ютерів і смартфонів. Тут продажі у 2020 р. знизяться на 15,5 %. Аналітики Gartner прогнозують зменшення на 9,7 % світових витрат на системи для дата-центрів, спад на 7,7 % і 6,9 % у сегментах ІТ-послуг і корпоративного ПО відповідно. Ми погоджуємось із дослідниками Gartner, які вважають, що такі тенденції пов'язані з тим, що в кризових умовах, які склались внаслідок пандемії Covid-19, більшість компаній будуть відкладати модернізацію техніки та програмного забезпечення, намагаючись використовувати те, що вже є. На нашу думку, торкнеться це і фізичних осіб, які через скорочення, або втрату джерел доходів, намагатимуться максимально скоротити витрати, надаючи перевагу безоплатним сервісам та програмному забезпеченню.

Водночас аналітики Gartner кажуть про те, що на 19 % мають зрости витрати на публічні хмарні сервіси, на 8,8 % – на хмарну телефонію й месенджери, на 24,3 % – на відеоконференц зв'язок, чому сприяє масовий перехід компаній на віддалену роботу [3]. Насправді зростання попиту на хмарні сервіси було прогнозовано ще у 2019 р. (табл. 1) [4].

Ми бачимо, що за чотири роки очікується зростання доходу від публічних хмарних сервісів у 1,82 рази, або на 82 %, тобто майже вдвічі. Також ми бачимо, що згідно з табл. 1, зростання доходу від хмарних сервісів у 2020 р., відносно 2019 р., було прогнозовано на рівні 17 %, сьогодні ж експерти кажуть про те, що за підсумками 2020 р. цей показник складе 19 %, тобто на 2 % більше, ніж було прогнозовано.

Таблиця 1

Світовий прогноз доходу від публічних хмарних сервісів (млрд дол. США) [4]

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
Світовий обсяг доходу від публічних хмарних сервісів, млрд дол. США	182.4	214.3	249.8	289.1	331.2
Темпи приросту	—	1,18	1,17	1,16	1,15
Темпи росту	—	1,18	1,37	1,59	1,82

Ринок хмарних сервісів України не тільки наслідує міжнародні тенденції, але й випереджає. Так, у 2014 р. ринок хмарних сервісів України становив трохи більш ніж 5 млн дол. США, тоді як станом на 2020 р. обсяг ринку хмарних сервісів України перевищив 23 млн дол. США [5]. Тобто, за 5 останніх років маємо зростання в 4,6 рази. Сьогодні, ринок хмарних сервісів – це один із найбільш динамічних світових ІТ-ринків.

Сьогодення характеризується тенденціями зміни глобальних пріоритетів та проникненням інформаційних технологій у середовище інших галузей, набуттям більш ширшого попиту серед населення світу.

Попри глобальну економічну кризу, через пандемію Covid-19, ІТ-галузі продовжує бути затребуваною на ринку послуг. Навіть за умов тотальної економії, пандемія спровокувала ситуацію, що спонукає підприємства й державний сектор витратити гроші на

ІТ за будь-яких обставин, для багатьох підприємств, це стало засобом виживання. Отже, не зважаючи на те, що прогнозованих прибутків у 2020 р. ІТ сектору, скоріш за все, отримати не вдасться, можемо казати про те, що ця галузь буде однією з найменш постраждалих внаслідок кризи, спричиненої Covid-19. Тимчасове скорочення попиту на послуги ІТ є наслідком відкладеного попиту, який із часом треба буде задовольнити, отже можемо прогнозувати нормалізацію і зростання ІТ-ринку в наступні роки, після кризових потрясінь.

Сьогодні постачальники програмного забезпечення допомагають компаніям будь-якого розміру та будь-якої галузі виживати, зростати та розвиватися. Розглянемо десятку найдохідніших ІТ-компаній світу, у 2020 р. (рис. 1). Усі вони мають найвищий дохід станом на 18 листопада 2020 р. [6].

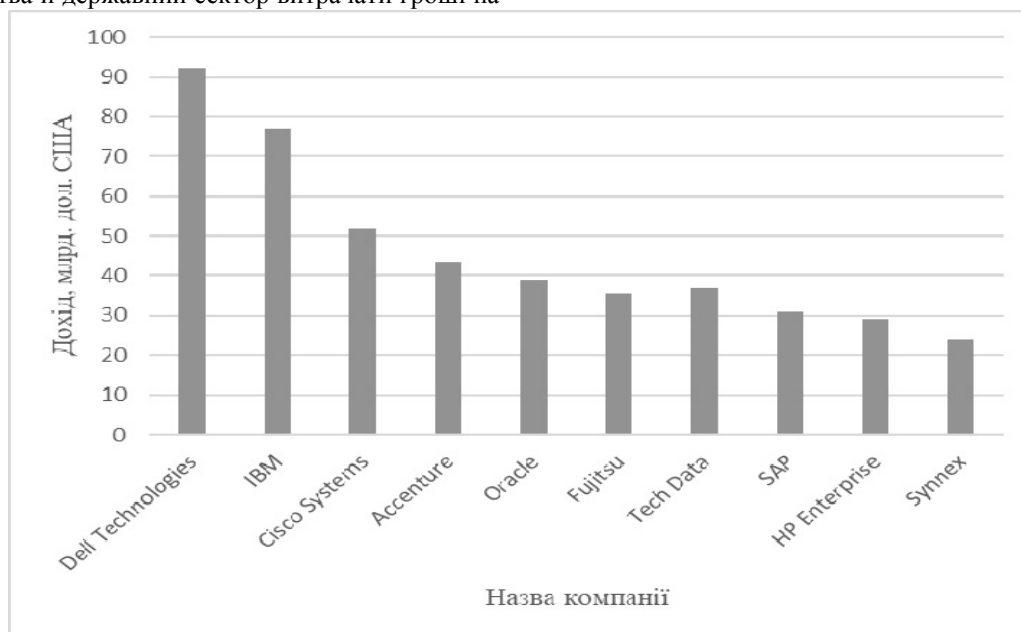

Рис. 1. Топ 10 найдохідніших ІТ компаній світу у 2020 р. [складено автором за матеріалом [6]]

У рейтинг увійшли в основному компанії США, країни з розвинуеною постіндустріальною економікою. Майже 80 % ВВП США приходить на сферу послуг, що зробило їх світовим лідером у цьому сегменті. Матеріальне виробництво складає всього 20 % ВВП, включаючи всі галузі, сільське й лісове господарство, будівництво. Крім того, попри значну частку сільського господарства на світовому ринку, сільське господарство забезпечує менш ніж 1 % ВВП [7].

У науково-дослідницькій роботі автори І.І. Ковальчук та Л.Г. Саркісян виявили, що американська економічна система – одна з найбільш ефективних систем тому, що однією із відмінних рис економічної системи є орієнтація на науково-технічний прогрес, техноло-

гічне обладнання й напрям його впровадження у виробництво. США – світовий лідер з експорту ліцензій на свої винаходи, новітні розробки і відкриття. Цьому сприяє також те, що Сполучені Штати активно працюють над стимулюванням припливу експертів з інших країн, запрошуючи їх приєднатися до своїх наукових лабораторій і забезпечуючи більш сприятливі умови для діяльності, ніж вдома [8].

Згідно з прогнозом консалтингової фірми Cartner [9] у найближчі п'ять років голосові інтерфейси, Інтернет речей (ІВТ), популярність чат-ботів, демократизація штучного інтелекту (АІ), поява великої кількості неправдивої інформації та вплив великих технологічних компаній призведе до переосмислення форми

діяльності великих технологічних компаній. Прогнозується, що до 2021 р.у найбільш прогресивні торгові компанії почнуть впроваджувати сервіси віртуального й голосового пошуку. Це, так само, вимагатиме від компаній більшого розуміння бажань, інтересів і намірів споживачів. На думку аналітика, консалтингової компанії Cartner, за рахунок впровадження інноваційних технологій виручка веб-сайтів електронної комерції може збільшитися на 30 %, водночас також збільшиться коефіцієнт залучення нових клієнтів, задоволеності клієнтів і частки ринку. Також можна стверджувати, що до 2021 р. компаній та організацій з розроблення мобільних додатків будуть витрачати майже на 50 % більше грошей на розроблення чат-ботів щорічно. Тобто настає епоха пост-додатків, для якої характерно використання віртуальних помічників з ознаками штучного інтелекту (ШІ) і проникнення чат-ботів в усі області комунікацій. У тренді набирає популярності використання технологій речей (Інтернет речей), орієнтовно 95 % електронних пристроїв будуть пов'язані з обслуговуванням систем моніторингу, інтелектуальних датчиків і лічильників, а також хмарних систем. Крім того, аналітики консалтингової компанії Cartner віщують перехід від різноспрямованої технологічної інфраструктури до непрямой платформи (цифрової екосистеми) впродовж 3–5 років. Метою є створення принципово нових бізнес-моделей для встановлення відносин між людьми й технологіями.

Отже, підсумовуючи результати проведеного дослідження, зауважимо, що не зважаючи на всесвітню кризу, її наслідки для сфери ІТ-технологій не є руйнівними. Сьогодні в ІТ-індустрії спостерігається незначний спад, проте є такі її сектори, в яких навпаки спостерігається підйом. Це стосується передусім збільшення ринку хмарних технологій, та систем електронної комерції, набуває популярності використання таких технологій, як Інтернет речей, голосових інтерфейсів, чат-ботів. Найвпливовішими гравцями ринку ІТ-технологій залишаються компанії США. З огляду на поточні тенденції в розвитку ІТ-технологій, можна сказати, що вони є рушійною силою глобальної трансформації та економічного зростання країн світу, а також підвищують конкурентну перевагу будь-якого суб'єкта економічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Ковальчук І.І., Саркісян Л.Г. Визначення трендів розвитку світового ринку ІКТ під впливом цифровізації. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. Т. 1. № 11. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/6709>
2. Gartner Says Global IT Spending to Reach \$3.9 Trillion in 2020. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2020-01-15-gartner-says-global-it-spending-to-reach-3point9-trillion-in-2020>
3. Gartner Says Global IT Spending to Decline 8 % in 2020 Due to Impact of COVID-19. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2020-05-13-gartner-says-global-it-spending-to-decline-8-percent-in-2020-due-to-impact-of-covid19>

4. Gartner Forecasts Worldwide Public Cloud Revenue to Grow 17.5 Percent in 2019. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2019-04-02-gartner-forecasts-worldwide-public-cloud-revenue-to-g>
5. Усі там будемо: що таке хмарні сервіси й чому вони так стрімко розвиваються. URL: <https://businessviews.com.ua/ru/tech/id/hmari-dlja-biznesu-2003/>
6. Top Ten Most Profitable IT Companies in the World – 2020. FXSSI. URL: <https://fxssi.com/most-profitable-it-companies>
7. Distribution of gross domestic product (GDP) across economic sectors in the United States from 2000 to 2017. URL: <https://www.statista.com/statistics/270001/distribution-of-gross-domestic-product-gdp-across-economic-sectors-in-the-us/>
8. Довгань Л.С., Козинець А.В. Розвиток ІТ-сфери: проблеми та шляхи вирішення в забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. *Актуальні проблеми економіки та управління: збірник наукових праць молодих вчених*. 2018. Вип. 12. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/24607>
9. Gartner 2020 Hype Cycle for Emerging Technologies. What's in It for AI Leaders? URL: <https://medium.com/swlh/gartner-2020-hype-cycle-for-emerging-technologies-whats-in-it-for-ai-leaders-a66eb4768b1>

References

1. Kovalchuk I.I., Sarkisian L.H. Identifying trends in the global ICT market under the influence of digitalization. *Bulletin of the student scientific society of DonNU after Vasyl Stus*. 2019. Vol. 1. № 11. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/6709> (in Ukrainian).
2. Gartner Says Global IT Spending to Reach \$3.9 Trillion in 2020. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2020-01-15-gartner-says-global-it-spending-to-reach-3point9-trillion-in-2020>
3. Gartner Says Global IT Spending to Decline 8 % in 2020 Due to Impact of COVID-19. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2020-05-13-gartner-says-global-it-spending-to-decline-8-percent-in-2020-due-to-impact-of-covid19>
4. Gartner Forecasts Worldwide Public Cloud Revenue to Grow 17.5 Percent in 2019. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2019-04-02-gartner-forecasts-worldwide-public-cloud-revenue-to-g>
5. We will all be there: what are cloud services and why they are developing so rapidly URL: <https://businessviews.com.ua/ru/tech/id/hmari-dlja-biznesu-2003/> (in Ukrainian).
6. Top Ten Most Profitable IT Companies in the World – 2020. FXSSI. URL: <https://fxssi.com/most-profitable-it-companies>
7. Distribution of gross domestic product (GDP) across economic sectors in the United States from 2000 to 2017. URL: <https://www.statista.com/statistics/270001/distribution-of-gross-domestic-product-gdp-across-economic-sectors-in-the-us/>
8. Dovhan L.Y., Kozynets A.V. Development of the IT sphere: problems and solutions in ensuring the competitiveness of domestic enterprises. *Current problems of economics and management: a collection of scientific works of young scientists*. 2018. Issue 12. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/24607> (in Ukrainian).
9. Gartner 2020 Hype Cycle for Emerging Technologies. What's in It for AI Leaders? URL: <https://medium.com/swlh/gartner-2020-hype-cycle-for-emerging-technologies-whats-in-it-for-ai-leaders-a66eb4768b1>

ПРОДІУСЮлія Іванівна
j.i.prodius@mzeid.inк.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університет**КОВТУНЕНКО**Ксенія Валеріївна
k.v.kovtunenکو@mzeid.inд.е.н., професор, зав. кафедри, Одеський
національний політехнічний університет**БОНДАРЕНКО**Катерина Олегівна
kate.bondarenکو@mzeid.inмагістрант, Одеський національний
політехнічний університет

УДК 339.5

ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ**GLOBALIZATION PROCESSES AND THEIR INFLUENCE ON THE INTERNATIONAL BUSINESS DEVELOPMENT**DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.12\(4\).4](https://doi.org/10.37634/efp.2020.12(4).4)**PRODIUS Yuliia Ivanivna** – PhD in Economics, Associate Professor, Odesa National Polytechnic University**KOVTUNENKO Kseniia Valeriivna** – Doctor of Economics, Professor, Head of department, Odesa National Polytechnic University**BONDARENKO Kateryna Olehivna** – master, Odesa National Polytechnic University

Глобалізація – це нове явище в експансії міжнародної торгівлі, що з'явився наприкінці ХХ століття. Інакше кажучи, «глобалізація» – це слово, яке можна визначити по-різному, залежно від того, яка його галузь застосування. У міру розширення ринку компанії часто стикаються з дилемою вибору з усіх можливих джерел у країні найкращих показників світового ринку. Водночас поведінка глобальних торгових компаній під час переходу світової економіки є дуже неоднозначною, що призводить до подальших досліджень у цьому напрямі.

* * *

The purpose of the paper is to consider aspects of the globalization process that are important factors of global development, to assess the current state of the world, which is defined by scientists as critical.

Globalization is a new phenomenon in the expansion of international trade that emerged in the late twentieth century. This was due to the opening of many industrial companies. In other words, «globalization» is a word that can be defined in different ways, depending on its field of application, whether it is a personal company, business national or global in general.

World trade has a significant difference compared to the market in one country. Among the keys to a company's success are things that local companies don't have to think about. Therefore, it becomes necessary to study the peculiarities of conducting and managing international trade carefully. The growing importance of transnational corporations as actors in the global economy, the transformation of their strategic motivations and practical actions are becoming increasingly global and putting pressure on the interests of virtually all countries and regions, leading to new approaches to theoretical research and practical regulation of TNCs.

The development and operation of TNCs is carried out through multiple integration of the international market. As the market expands, companies often face the dilemma of choosing from all possible sources in the country the best indicators of the world market, including goals and objectives. At the same time, the behavior of global trading companies during the transition to the world economy is very ambiguous, which leads to further research in this direction.

Ключові слова: глобалізація, світова економіка, інвестиції, торгівля, міжнародний бізнес**Keywords:** globalization, world economy, investment, trade, international business**ВСТУП**

На сьогодні майже кожна країна світу бере участь у процесі міжнародної торгівлі, і Україна виступає лише як сторона, що приймає, а це означає, що міжнародні компанії відкривають свої філії та виробничі потужності у нашій країні, і що Україна все ще не може вести бізнес, торгувати у всьому світі. Відродженню міжнародних компаній в Україні заважали економічний спад, нелегальна зайнятість та політична нестабільність, пов'язана з перехідною економікою. До фінансової кризи в Україні сподівались, що її міжнародна торгівля зможе розширитися.

Частка світового ринку безпосередньо пов'язана зі збільшенням обсягу продажів і доходів компаній. Через те, що українська продукція регуляторного контролю зазнала невдачі, інвестори в Україні не можуть представляти таку продукцію у всьому світі.

Як результат, обробна промисловість України зайшла у глухий кут [1].

Недостатній прибуток та інвестиції у реальний бізнес не дозволяють купувати або розробляти нові виробничі лінії для розробки нових продуктів. Закупівлі нового обладнання та високі норми були низькими. Виробництво комерційної продукції виявилось збитковим через високі податки. Капітал не використовувався для інвестицій у виробництво, а надходив до іноземних банків.

Через те, що дохід компаній західного світу високий, лише вони можуть протистояти конкуренції та досягти гарних результатів. Однак це не означає, що організація компаній у всьому світі простіша, ніж організація компаній, що працюють лише у вітчизняній промисловості. Існують процеси, які роблять організацію компаній у всьому світі важкою та складною.

Значний внесок у вивчення питань, що стосуються

процесів глобалізації здійснили такі науковці: Н.А. Навроцька [1], Т.М. Кисільова [2], Ю.І. Продіус [3], К.В. Ковтуненко [4], С.А. Єрохін [5], О.І. Уткін [6] та ін.

МЕТА статті – розглянути аспекти процесу глобалізації, які є важливими факторами глобального розвитку, оцінити сучасний стан світу, який визначається вченими як критичний.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтеграція та глобалізація – це поширені теми обговорення як у колегії, так і серед науковців та широкої громадськості. Процес глобалізації має багато спільного зі змістом та етапами створення нових типів відносин у сучасному суспільстві та нового покоління професіоналів. Людина XXI ст. повинна вміти адаптуватися до різних, іноді жорстоких, способів життя, змінюючи структуру та концепцію професійного, культурного середовища. Відмінною рисою руху глобалізації є наявність міжнародної освіти та можливість розширюватися та вчитися протягом усього життя. У новому тисячолітті міжнародна співпраця вступає в нову еру глобального розвитку, яка відкрита для людей, не є новою, має перспективи розвитку та зростання, а також загрози, проблеми та конфлікти у всьому світі. Тому сьогодні немає сумнівів у тому, що існує глобальна проблема – криза й нагальні питання глобальних органів управління та міжнародного управління, визнані всіма державами.

РЕЗУЛЬТАТИ

Найголовніше, що визначає експансію світової економіки сьогодні – це глобалізація економіки. Виникли глобальні процеси розвитку (транспортна мережа, Інтернет тощо). Важливість глобальних проблем нашого часу зростає, рішення яких вимагає участі кожної країни світу. Дослідження інтелекту та технологій, передусім у галузі інформаційних технологій та телефонного зв'язку, мають великий вплив на поточний процес. Процес глобалізації не впливає не тільки на рівень втручання, але також стосується кожного етапу економіки. Це також має значний вплив на розвиток компаній у багатьох країнах [2].

Глобалізація світової економіки впроваджується у світовий простір, змінивши його на регіон, відкритий для руху товарів, ресурсів, інформації та капіталу. Також ідеям легко поширитися у цій галузі та транспортним компаніям, що призводить до вдосконалення існуючих об'єктів та встановлення систем взаємозв'язку між ними.

Так, поява глобальної економіки – це поява глобального рівня в одному місці: культури, ЗМІ, права та фінансів. Інакше кажучи, результат глобалізації не обмежується сферою економіки, а виступає наслідками для кожного аспекту людського життя – соціального, культурного та політичного. Безсумнівно, це явище зіграло важливу роль у світовій економіці нового століття, яка полягає в сприянні створенню глобального світу соціальних відносин у дії політики та економіки, пристосовані до світу.

Глобалізація охоплює різні сфери світової торгівлі, а саме:

– зовнішня, міжнародна, глобальна торгівля това-

рами, послугами, технологіями, продуктами приватної власності;

– глобальний рух ключових джерел товарів (робочої сили, капіталу, інформації);

– міжнародні фінанси та кредит та зовнішні справи (фінансова допомога, позики та запозичення студентів із міжнародних відносин, робота з безпекою, спеціальні фінансові інструменти та інструменти, що оперують валютою);

– виробнича, науково-технічна, технологічна, інженерна та інформаційна співпраця [3].

Глобалізація економіки, яка характеризується значним зростанням та незалежністю транскордонної торгівлі товарами, послугами та капіталом, обміном інформацією та технологіями, призвела до своєрідного «усунення національних кордонів». Складові розвитку світової економіки наведені на рис. 1.

Світовий банк вважає, що глобалізація – це здійснення влади з метою контролю за фінансами та відносинами країни. Він визначає три аспекти управління:

– форму управлінської політики;

– процедури, що здійснюють владу в управлінні економікою країни;

– здатність уряду розробляти, впроваджувати та виконувати національні закони [4].

На макроекономічному рівні глобалізація розглядається як прагнення держав та інтеграція торгівлі за їх межами шляхом демократичної лібералізації, торгувати, створювати зони вільної торгівлі тощо. Крім того, процеси глобалізації та інтеграції переплітаються із заходами справедливості для розвитку мети глобалізації (економіка, права, ЗМІ, політика) у великих районах світу.

На мікроекономічному рівні глобалізація зазнала розширення діяльності компанії за межі домашнього бізнесу. Більшість найбільших міжнародних компаній повинні мати присутність у всьому світі: скрізь, де велика частка ринку йде на їхній бізнес, вони повинні мати можливість працювати, задовольняти попит споживачів скрізь, незалежно від кордону та всіх рас. Компанії хочуть узяти до уваги загальну мову споживачів, технологію, ціни, продукцію, стратегії співпраці та конкуренцію. Різні послання та етапи проектування, виробництва та збуту продукції доступні в багатьох країнах, об'єднаному світі. Кросплатформне проектування та розвиток бізнесу дозволяє подолати широкий діапазон бар'єрів для бізнесу (від використання замінного обладнання, вартості, рентабельності інвестицій, кращого фінансування маркетингу, вигоди від застосування тощо) [5].

Передбачається, що найближчим часом глобалізація потягне за собою:

– ефективність локального процесу змішування;

– відкритість більшості економік держав, які ще не досягли фіскальної незалежності;

– обмеження доступу для всіх учасників бізнесу;

– загальну публікацію правил та норм щодо використання ділової та фінансової системи;

– інтеграцію управління та контролю;

– стандарти вимоги до руху капіталу, інвестицій та міжнародних платіжних процесів [6].

Рис. 1. Структура глобалізації економіки

Глобалізація та згуртованість зачіпають:

- регіон, національну економіку (макрорівень);
- товари, фінанси та валюту, господарські операції (вищий рівень);
- компанії (мікрорівень).

Світова торгівля набула значення лише на межі поколінь (XX ст. і XXI ст.). Однак на шляху до світової економіки вже пройшов не один етап її розвитку. В історії виділяють декілька етапів світової глобалізації (табл. 1).

Світова економіка залишається важливою через відмінності в оснащенні країни порівняно з початком економіки. У розвинених країнах четвертий і п'ятий уклади про використання технологій, у країнах середньої стадії розвитку – третій і четвертий уклади, а в

країнах у світовому середовищі – спочатку ринок. На основі цього країни, які взяли на себе ініціативу, використовують найкращі технології, експортують продукцію, науку та послуги (наприклад, комп'ютери, програмне забезпечення, телефони, засоби зв'язку тощо) для країн із низьким та середнім рівнем розвитку, отримуючи при цьому величезні вигоди [7].

Встановлено, що інтеграція управління та інтегрованих процесів є ознакою світової економіки. Так, різниця глобальних реформ полягає в тому, що сила та інтенсивність внутрішніх відносин нації, рівень її економіки та соціальних відносин, а також чим вище реалізується його внутрішня спроможність, тим успішніше вона може скористатися перевагами кращого зв'язку та адаптуватися до реалій світової економіки.

Таблиця 1

Етапи світової глобалізації	
Етап	Характеристика
Перший (XIV – кінець XIX ст.)	формування сучасної світової економіки виникло разом із появою світових товарних та міжнародних ринків, які стали першими елементами глобалізації світової економіки
Другий (кінець XIX ст. – початок XX ст.)	розвиток світової економіки можна охарактеризувати як стадію зміни старої економіки до періоду монополізації виробництва; також у цей період відбувається поділ світової площі та зони сильної торгівлі сильними лідерами, перетинаючи перехрестя експортного капіталу; різні економічні відносини між країнами все ще розвиваються: окрім торгівлі товарами, почала відбуватися й міграція деяких виробничих секторів; на цьому етапі закладено основу глобального розподілу праці, а також майбутньої світової торгівлі
Третій (період між Першою та Другою світовими війнами)	на шляху до глобалізації відбувається вплив на минуле, досягнутий у процесі формування глобальних відносин; хоча економічне зростання в цей період пришвидшилось (з'явилася перша міжнародна торгівля), фінансовий потенціал транскордонного бізнесу є менш стабільним; у зв'язку зі змінами в Україні в 1917 р., відтоді вона вийшла на міжнародний ринок, склалися два типи глобальних економічних протестів (характеристики бізнесу та культури)
Четвертий (кінець Другої світової війни – 90-і р.)	період реформування економічних відносин держав, намагаючись знайти новий порядок торгівлі у світі; значний вплив на світову торгівлю обумовлений незалежністю зовнішньоторговельної політики, зростанням товарних ринків, зростанням рівня досліджень, науки й техніки; на цьому етапі закладено основу для розвитку світової фінансової системи, встановлено макросистему, яка керує глобальним розвитком фінансово-грошових установ (ООН, МВФ), Світовий банк та профспілки МБ та СОТ
П'ятий (початок 90-х р. – теперішній час)	сучасний період розвитку світової економіки; основна причина – відокремлення керівної партії від СРСР і, як результат, перехід до економічної системи колишніх соціалістичних організацій у Центральній і Східній Європі

Глобалізація сприяє:

- збільшенню продажів і виручки;
- захисту бізнесу конкурентів;
- збільшенню прибутку;
- зменшенню витрат на дослідження та розробку нових продуктів для нових ринків збуту [8].

Глобалізація економіки впливає на кожну державу, зокрема, визначаючи розвиток та диверсифікацію технологій країн, зусилля, розроблення продуктів та функціонування послуг. Як результат, неконкурентний характер робочого процесу та виробничого процесу у виробничому секторі змінюється в широкі межі. Так, світова економіка стала основою для розвитку глобальної конкуренції.

Поступ глобалізації у всіх аспектах розвитку соціальних та комунікативних можливостей людства дає можливість скористатися досягненнями сучасної цивілізації (зокрема визнання громадою, високі технології) для досягнення неважкої мети.

Ця небезпечна ситуація відображається в тому, що нездатність багатьох країн і народів світу напасти на країни створила економічну, військову та змістовну стійкість.

З огляду на міцність міжнародних відносин, важливо, щоб контекст, в якому відбуватимуться подальші економічні реформи, став основою для подолання відмінностей між двома країнами [9].

У довгостроковій перспективі вектор глобальної торгівлі показує відродження світу. На стадії завершення цього процесу ми можемо говорити і про створення глобальної сили, і про розвиток глобального населення, і про зміну поведінки.

Особливо важливо, що завдяки присутності компанії на багатьох ринках у всьому світі асортимент продукції збільшується, що дозволяє комплектувати більші виробы, а отже, зменшує виробничі витрати на результати.

Перевагами глобальної світової економіки є:

- глобальна конкуренція, продукт глобального успіху, є рушійною силою продуктивності. Конкурентна перевага робить товари та послуги більш ефективними. Так само це пов'язано з бажанням компаній зайняти краще місце на світовому ринку. У цьому випадку вони просто змушені виготовляти продукцію, яка більше контактує з компаніями-конкурентами;
- в умовах глобалізації було досягнуто функціонування масштабної галузі, що призвело до зниження

цін і пом'якшення обмінних курсів на ринках;

– немає сумнівів, що вигоди від світової торгової галузі приносять усім її учасникам. Зі свого боку формування профспілок призвело до підйому світової економіки;

– продуктивність праці на робочому місці зросла завдяки впровадженню нових технологій;

– розвинені країни мають можливість зустрічатися з керівниками підприємств; через глобалізацію економіки вони мають певний старт і можливість зміцнити власні ділові позиції у світовій економіці [10].

Недоліками глобальної світової економіки є:

– продовження попередньої галузі можна назвати результатом деіндустріалізації галузі. Громадським працівникам часто доводиться пристосовуватися до змін на робочому місці, змінювати свою кваліфікацію, щоб знайти нові робочі місця в різних галузях;

– зростає розрив в оплаті праці працівників із кваліфікацією й без. Втрати, створені цим процесом, шкодять репутації світу. Однак, з іншого погляду, це слугує стимулом для розвитку, навчання та розвитку персоналу;

– під контролем світової економіки екосистема змінилася, потенціал конфліктів через власність та споживання природних ресурсів зріс. Основними причинами цих конфліктів може бути використання лісів, води та інших ресурсів. Катастрофа, яку ця діяльність спричиняє для конфлікту планети та її мешканців [11].

Міжнародно-політичні наслідки глобалізації представлено на рис. 2.

Як було зазначено вище, процес глобального розвитку у світовій економіці спостерігався і вимірювався різними способами. Але до них індивідуально ставляться не тільки вчені, експерти та спеціалісти, але й люди різних країн. Економічний розвиток, як правило, вітається у більшості розвинених країн і викликає серйозні занепокоєння у світі.

У теперішній час процес глобалізації поширюється загалом на внутрішні ринки, включаючи розвинені країни. Зміни у світі посилюють роботу першої групи країн і надають їм перевагу. Водночас експорт світових стандартів у рамках нового глобального розподілу зловживань працею разом покращує поточний стан країн [12].

Отже, справжнє значення міжнародного процесу національними економіками залежить від того, де вони знаходяться у світовій економіці.

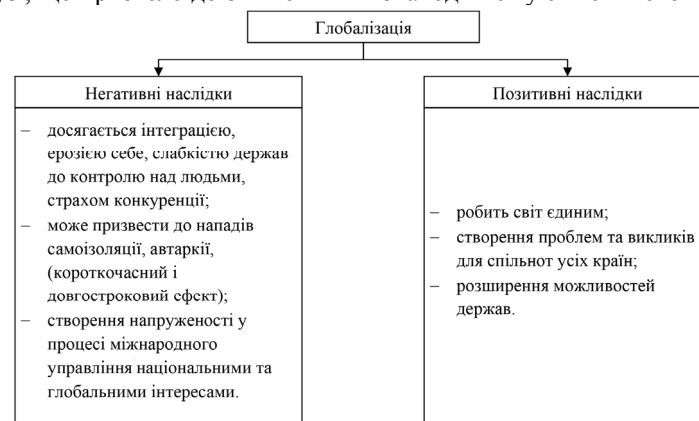

Рис. 2. Міжнародно-політичні наслідки глобалізації

ВИСНОВКИ

У статті розглянуто багато аспектів процесу глобалізації, які є важливими факторами глобального розвитку. Водночас оцінка сучасного світу вченими визначається критичною.

Глобалізація – це нове явище в експансії міжнародної торгівлі, що з'явилося наприкінці ХХ ст. Це було через відкриття багатьох промислових компаній. Інакше кажучи, «глобалізація» – це слово, яке можна визначити по-різному, залежно від того, яка його галузь застосування, чи йдеться про особисту компанію, бізнес національний чи глобальний загалом.

Приблизно половина населення розвинених країн живе у закритих економіках, на них не впливає зростання та напруження міжнародних відносин. Водночас існує два світи: міжнародна торгівля та самозайнятість, один (самозабезпечення) поступово зменшується у розмірах.

Нагальною потребою є створення міжнародного ділового, юридичного, медіа, культурного простору для вільного та прибуткового бізнесу всіх видів. Теоретична різноманітність аналізу впливу глобалізації на економічний розвиток країн обумовлена різноманітністю видів їх діяльності в різних регіонах у всьому світі.

Список використаних джерел

1. Навроцька Н.А. Теоретичні засади трансформації інвестиційного процесу в умовах глобалізації. *Економічний часопис-XXI*. 2012. № 9–10. С. 9–11.
2. Кисільова Т.М. Соціальна політика в умовах глобалізації. URL: <http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo18/011.htm>.
3. Продіус Ю.І., Сутягіна А.В. Проблеми виставкової діяльності в умовах нестабільності зовнішнього середовища. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2016. № 4 (26). С. 160–167. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/n4.html>.
4. Ковтуненко К.В., Танащук К.О. Система індикаторів оцінки науково-технічної діяльності у світі. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2018. № 5 (39). С. 107–116. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2018/No5.html>.
5. Срохін С.А. Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізації / під ред. Я.В. Белінської. К.: Національна академія управління, 2008. С. 8–15.
6. Уткин А.И. Глобализация: процесс и осмысление. М.: Логос, 2001. 271 с.
7. Богомолов О.Т. Мировая экономика у век глобализации. М.: Экономика, 2007. 359 с.
8. Баранов Н.Л. Дилеммы глобальной демократизации. *Вызовы глобализации в начале XXI века: материалы международной научной конференции*. СПб.: СЗАГС, 2006. Ч. 1. С. 15–24.
9. Владимирова И.Г. Глобализация мировой экономики: проблемы и последствия. URL: <https://www.cfin.ru/press/management/2001-3/10.shtml>.
10. Характер влияния глобализации на международные

отношения.

URL: https://studme.org/203090/politologiya/harakter_vliyaniya_globalizatsii_mezhdunarodnye_otnosheniya.

11. Стриженко А.А., Плаксина М.А. Процесс глобализации в международном бизнесе. URL: http://elib.altstu.ru/journals/Files/pa1999_1/pages/26/pap_26.html.

12. Мировая глобализация. URL: <http://www.iccwbo.ru/blog/2016/mirovaya-globalizatsiya-i-vzaimodeystvie-sovremenn/>

References

1. Navrotska N.A. Theoretical principles of transformation of investment process in the conditions of globalization. *Economic Journal-XXI*. 2012. № 9–10. pp. 9–11. (in Ukrainian).
2. Kysilova T.M. Social policy in the context of globalization. URL: <http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo18/011.htm>. (appeal date: 02.11.2020). (in Ukrainian).
3. Prodius Yu.I., Sutiagina A.V. Problems of exhibition activity in the conditions of instability of the external environment. *Economy: the realities of time. Scientific journal*. 2016. No. 4 (26). pp. 160–167. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/n4.html>. (appeal date: 05.11.2020). (in Ukrainian).
4. Kovtunencko K.V., Tanashchuk K.O. The system of indicators for assessing scientific and technical activities in the world. *Economy: the realities of time. Scientific journal*. 2018. No. 5 (39). pp. 107–116. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2018/No5.html>. (appeal date: 05.11.2020). (in Ukrainian).
5. Yerokhin S.A. Financial and economic development of Ukraine in the context of globalization: monograph / ed. Y.V. Belinska. Kyiv: National Academy of Management, 2008. pp. 8–15. (in Ukrainian).
6. Utkin A.I. Globalization: process and understanding. Moscow: Logos, 2001. 271 p. (in Russian).
7. Bogomolov O.T. World economy in the age of globalization. Moscow: Economics, 2007. 359 p. (in Russian).
8. Baranov N.L. Dilemmas of global democratization. *Challenges of globalization at the beginning of the XXI century: materials of an international scientific conference*. Saint Petersburg.: SZAGS, 2006. Part 1. pp. 15–24. (in Russian).
9. Vladimirova I.G. Globalization of the world economy: problems and consequences. URL: <https://www.cfin.ru/press/management/2001-3/10.shtml>. (in Russian).
10. The nature of the impact of globalization on international relations. URL: https://studme.org/203090/politologiya/harakter_vliyaniya_globalizatsii_mezhdunarodnye_otnosheniya. (in Russian).
11. Strizhenko A.A., Plaksina M.A. The process of globalization in international business. URL: http://elib.altstu.ru/journals/Files/pa1999_1/pages/26/pap_26.html. (in Russian). (appeal date: 15.11.2020).
12. World globalization. URL: <http://www.iccwbo.ru/blog/2016/mirovaya-globalizatsiya-i-vzaimodeystvie-sovremenn/>. (in Russian).

СМОЛЯК

Віктор Анатолійович
viktor.smoliak@m.hneu.edu.ua

УДК 368.01

к.е.н., доцент, Харківський
національний економічний
університет імені Семена
КузнецяРОЗВИТОК МЕНЕДЖМЕНТУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ У КОНТЕКСТІ ЇХ МАРКЕТИНГОВОЇ
ПОЛІТИКИINSURANCE COMPANY COMPETITIVENESS MANAGEMENT IN THE
CONTEXT OF ITS MARKETING POLICYDOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.12\(4\).5](https://doi.org/10.37634/efp.2020.12(4).5)**SMOLIAK Viktor Anatoliiovych** – PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National University of Economics after Semen Kuznets

Стаття присвячена висвітленню актуальних питань розвитку менеджменту конкурентоспроможності страхових компаній України. На ринку страхових послуг України відбувається посилення конкуренції, що призводить до скорочення кількості страхових компаній. Встановлено кореляційний зв'язок між витратами на маркетинг та обсягом чистих зароблених страхових премій. Виявлено основні маркетингові інструменти, що посилюють конкурентні переваги страхових компаній у сучасних умовах діджиталізації суспільних відносин.

* * *

Статья посвящена освещению актуальных вопросов развития менеджмента конкурентоспособности страховых компаний Украины. На рынке страховых услуг Украины происходит усиление конкуренции, что приводит к сокращению количества страховых компаний. Установлена корреляционная связь между затратами на маркетинг и объемом чистых заработанных страховых премий. Выявлены основные маркетинговые инструменты, усиливающие конкурентные преимущества страховых компаний в современных условиях диджитализации общественных отношений.

* * *

Competition is an integral part of the insurance market in Ukraine. That is why it is a key factor in the strategy of the insurance company, and marketing policy is an integral part of it. The competition of insurance companies is aimed at expanding its insurance market share.

The purpose of the paper is development of theoretical foundations and practical recommendations for insurance company competitiveness management in the context of its marketing policy.

Currently, there is a significant reduction in the number of insurance companies at the insurance market in Ukraine. 79 insurance companies left the market from the beginning of 2018 to the third quarter of 2020. Competition encourages insurance companies to invent innovative insurance products, implement new marketing tools, and optimize cost structures. The author performed a cluster analysis of insurers in the field of two factors – the volume of assets and the amount of net earned premiums. Economic and mathematical methods were used to analyze the impact of sales costs (X) on the amount of net earned insurance premiums (Y). The high value of the correlation coefficient indicates a close linear relationship between the factor and the resulting indicator. The digitalization of the world economy has significant impact on the effective marketing activities. The main directions of development of insurance companies are the ability to remotely sell the insurance product on the website or via a mobile application, the correct choice of target audience for targeted advertising, the presence of the insurance company on social media and so on.

On the one hand, costs of marketing and advertising make it possible to increase the amount of net earned premiums of the insurance company, and on the other hand, the introduction of the latest tools for selling insurance products makes the insurer closer to its customer.

Ключові слова: страхування, страхова компанія, маркетингова політика страховика, конкурентоспроможність страхової компанії

Ключевые слова: страхование, страховая компания, маркетинговая политика страховщика, конкурентоспособность страховой компании

Keywords: insurance, insurance company, marketing policy of the insurance company, competitiveness of the insurance company

ВСТУП

У сучасних умовах господарювання ефективна діяльність страхової компанії передбачає адаптацію до динамічних змін ринкового середовища. Конкуренція є невіддільною складовою страхового ринку в Україні. Саме тому вона є ключовим чинником формування стратегії страхової компанії, а маркетингова політика неодмінною її складовою. Конкурентна бо-

ротьба страхових компаній спрямована на розширення її частки на страховому ринку. Тому висвітлення проблем управління конкурентоспроможністю страхової компанії у контексті її маркетингової політики є актуальним для її подальшого ефективного функціонування. Фундаментальні методичні та прикладні аспекти дослідження конкурентоспроможності страхової компанії представлені в працях вітчизняних і

закордонних вчених, таких як Н. Внукова, Н. Опешко, О. Гаманкова, О. Журавка, О. Залетов, О. Козьменко, С. Онишко, С. Осадець, Т. Яворська та ін. Однак у наявних ґрунтовних наукових дослідженнях недостатньо уваги приділено ролі маркетингової політики страхової компанії у зміцненні її конкурентоспроможності.

МЕТА роботи – розроблення теоретичних положень та практичних рекомендацій стосовно розвитку менеджменту конкурентоспроможності страхових компаній у контексті їх маркетингової політики.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення мети дослідження застосовано методи: аналіз і синтез, кореляційно-регресійний аналіз, логічний, системний і комплексний підходи. Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові та законодавчі акти, монографічні дослідження та наукові публікації провідних вітчизняних і закордонних учених і практиків, статистичні матеріали та звітні дані Державної служби статистики України, матеріали інформаційно-аналітичних бюлетенів, ресурсів мережі Інтернет.

РЕЗУЛЬТАТИ

На сучасному етапі розвитку страхового ринку України спостерігається суттєве скорочення кількості страхових компаній. Так, на кінець третього кварталу 2020 р. загальна кількість страхових компаній становила 215, із них компаній зі страхування життя – 20. За 9 місяців 2020 р. кількість компаній зменшилася на 18, за 2019 р. у порівнянні з 2018 р., кількість компаній зменшилася на 48, а за 2017 р. – на 13 [1]. Отже, за період із початку 2018 р. до третього кварталу 2020 р. 79 страхових компаній пішли з ринку. Така тенденція спричинена кількома чинниками, основні з яких – посилення конкуренції та встановлення більш жорстких вимог регулятора до фінансових показників страхових компаній.

Посилення конкуренції на страховому ринку є позитивним явищем як для споживачів страхових послуг, так і для самих страхових компаній. Конкуренція стимулює страховиків до винайдення інноваційних страхових продуктів, впровадження нових маркетингових інструментів, а також до оптимізації структури витрат.

До головних критеріїв конкурентоспроможності належать: ефективність маркетингової діяльності, якість менеджменту, вартість страхових послуг, позиції страхової компанії на страховому ринку, імідж страхової компанії, надійність страхової компанії, асортимент і якість послуг, розгалуженість філіальної мережі [2].

Для подальшого аналізу менеджменту конкурентоспроможності страхових компаній автором здійснено кластерний аналіз страховиків у полі двох факторів – обсягу активів та обсягу чистих зароблених премій. Кластеризація страхових компаній за методом *k*-середніх дала змогу виявити чотири кластери.

Для аналізу впливу маркетингової політики страхової компанії на рівень її конкурентоспроможності в якості вибірки для дослідження обрано страховиків, що увійшли до першого кластера, а саме PZU Україна, UNIQA, ARX, «ТАС» СГ, «Арсенал страхування», «Княжа», «Універсальна», «Оранта», «Перша», «АСКА»,

«ВУСО», UPSK, «Альфа страхування», USI, «Експрес страхування».

Для проведення аналізу особливостей впливу витрат на збут (*X*) на обсяги чистих зароблених страхових премій (*Y*) застосовано економіко-математичні методи. Основною метою кореляційно-регресійного аналізу [3] є встановлення причинних залежностей між явищами, які зумовлені складним комплексом різних за характером і сутністю причин.

За методами Граббса, Смірнова-Граббса, Тітьсна-Мура була здійснена перевірка значень показників на наявність суттєвих похибок та за критерієм середнього абсолютного відхилення була здійснена перевірка гіпотези про нормальність розподілу вихідної вибірки даних.

У табл. 1 наведені вихідні статистичні дані для побудови регресійної моделі за даними офіційної фінансової звітності страхових компаній за 2019 р. [4]. На основі наведених даних у табл. 1 із застосуванням StatGraphics Centurion побудовано економіко-математичну модель впливу витрат у збуті на обсяг чистих зароблених премій.

Таблиця 1

Динаміка факторів впливу на обсяг чистих зароблених премій у 2019 р.

Страхова компанія	Чисті зароблені страхові премії, тис. грн	Витрати на збут, тис. грн
PZU Україна	1 010 520	460 732
UNIQA	1 887 107	475 060
ARX	2 188 493	424 277
«ТАС» СГ	1 649 578	2 837
«Арсенал страхування»	1 047 981	332 605
«Княжа»	581 873	236 946
«Універсальна»	770 795	257 468
«Оранта»	846 403	246 025
«Перша»	389 952	66 984
«АСКА»	342 176	99 634
«ВУСО»	663 637	203 331
UPSK	711 483	275 227
«Альфа страхування»	963 070	209 900
USI	292 877	63 761
«Експрес страхування»	364 541	143 150

Під час побудови моделі у таблиці незвичайних залишків було виявлено спостереження, а саме у компанії «ТАС» СГ, для якого значення залишків Стюдента становило 3,09, що є більшим за критичне значення. Залишки Стюдента вимірюють величину стандартних відхилень кожного спостереження *Y* від встановленого моделлю очікуваного значення. Залишки Стюдента вважаються викидами й повинні бути виключені з вибірки, тому страхова компанія «ТАС» СГ була виключена із вибірки для побудови моделі. У результаті отримано наступну регресійну модель:

$$Y = -12025.77 + 3,5 \times X.$$

Коефіцієнт кореляції $r(X, Y) = 0,846$, коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,7157$. Високе значення коефіцієнта кореляції свідчить про тісний лінійний зв'язок фактора й результуючого показника.

Отже, можна зробити висновок, що існує тісний зв'язок між витратами на маркетингові заходи та обсягом зароблених страхових премій. Витрати на ефективні маркетингові заходи дозволяють підвищити надходження страхових премій та посилити її конкурентну позицію.

На наступному етапі дослідження проаналізовано основні діджитал-маркетингові інструменти, що використовуються страховими компаніями для підвищення своєї конкурентоспроможності (табл. 2).

З табл. 2 видно, що більшість страхових компаній із першого кластера активно використовують інструменти віддаленого спілкування з клієнтами. Отже, знижується навантаження на менеджерів та витрати на утримання офісів, всю вичерпну інформацію клієнт може отримати онлайн, а також розрахувати вартість страхового полісу і сплатити його онлайн.

В умовах діджиталізації світової економіки важливе значення для формування ефективних маркетингових заходів є можливість дистанційного продажу страхового продукту на сайті або через мобільний додаток, точний вибір цільової аудиторії для таргетингової реклами, присутність страхової компанії у соціальних мережах тощо.

Таблиця 2

**Використання страховими компаніями основних маркетингових інструментів
для підвищення своєї конкурентоспроможності**

Страхова компанія	Онлайн придбання страхового полісу	Наявність мобільного застосунку	Присутність у соціальних мережах
PZU Україна	Так	Так	Facebook, YouTube
UNIQA	Так	Так	Facebook, YouTube
ARX	Так	Так	Facebook, YouTube, Інстаграм, TikTok, Twitter
«ТАС» СГ	Так	Ні	Facebook
«Арсенал страхування»	Так	Так	Facebook, YouTube, Інстаграм
Княжа	Так	Ні	Facebook, Instagram
«Універсальна»	Так, лише туристичну страховку	Так	Facebook
«Оранта»	Так	Так	Facebook
«Перша»	Так	Так	Facebook, YouTube, Лінкедін, Twitter
«АСКА»	Ні, можна онлайн оплатити існуючий договір	Ні	Facebook
ВУСО»	Ні, можна онлайн оплатити існуючий договір	Ні	Facebook, YouTube
UPSK	Так	Так	Facebook, LinkedIn, Instagram
«Альфа страхування»	Так	Так	Facebook, Instagram
USI	Так	Ні	Facebook
«Експрес страхування»	Ні	Ні	Facebook

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що в сучасних ринкових умовах інноваційна маркетингова політика здатна суттєво підвищити конкурентну позицію страхової компанії на ринку страхових послуг. З одного боку, зважені витрати на маркетинг та рекламу дають змогу збільшити обсяг чистих зароблених премій страхової компанії, а з іншого – впровадження новітніх інструментів продажу страхових полісів робить страховика ближчим до свого клієнта. В умовах глобальної діджиталізації економіки, а також великої популярності дистанційних каналів комунікації у суспільстві, поєднання таких інструментів дасть змогу страховим компаніям покращити свою конкурентну позицію на страховому ринку України.

Список використаних джерел

1. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html>.
2. Мазурук Г.І. Конкурентоспроможність страхового

сектора: сутність та особливості. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 372–379.

3. Степанишин В.М., Тисовський Л.О. Побудова моделі кореляційного аналізу для дослідження багатфакторних процесів і явищ. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2012. № 736. С. 133–138.

4. Статистика страхового ринку України URL: <https://forinsurer.com/stat>

References

1. Information on the state and development of the insurance market of Ukraine. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (in Ukrainian).
2. Mazuruk H.I. Competitiveness of the insurance sector: essence and features. *Business Inform*. 2017. Vol. 11. pp. 372–379. (in Ukrainian).
3. Stepanyshyn V.M., Tysovskyi L.O. Construction of a correlation analysis model for the study of multifactor processes and phenomena. *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic»*. 2012. Vol. 736. pp. 133–138. (in Ukrainian).
4. Ukrainian insurance market statistics. URL: <https://forinsurer.com/stat> (in Ukrainian).

МУХІНА

Маргарита Михайлівна
muhin@gmail.com

УДК [338.246.01/.02]

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ
БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІCONCEPTUALIZATION OF THE FINANCIAL SECURITY MANAGEMENT
MECHANISM OF TRADE ENTERPRISESаспірантка, Харківський
державний університет
харчування та торгівліDOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.12\(4\).6](https://doi.org/10.37634/efp.2020.12(4).6)**MUKHINA Marharyta Mykhailivna** – postgraduate student, Kharkiv State University of Food Technology and Trade

У статті розглянуто особливості концептуалізації механізму управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі в умовах турбулентних змін. Доведено, що архітектуру механізму управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі відповідно до компаративного аналізу можна розглядати у двох просторах як сукупності: основних елементів та ланок організаційної структури. Побудовано механізм управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі (МУФБПТ). Проаналізовано складові чотирьох блоків МУФБПТ. Побудовано Діаграму Ісікава визначення можливих втрат часу в оцінюванні рівня фінансової безпеки підприємств торгівлі, що складається з тринадцяти чинників-дестимуляторів.

* * *

В статье рассмотрены особенности концептуализации механизма управления финансовой безопасностью предприятий торговли в условиях турбулентных изменений. Доказано, что архитектуру механизма управления финансовой безопасностью предприятий торговли можно рассматривать в двух пространствах как совокупности: основных элементов и звеньев организационной структуры. Построено механизм управления финансовой безопасностью предприятий торговли (МУФБПТ). Проанализированы составляющие четырех блоков МУФБПТ. Построено Диаграмму Исикава определения возможных потерь времени при оценке уровня финансовой безопасности предприятий торговли, что состоит из тринадцати факторов-дестимуляторов.

* * *

The paper considers the features of conceptualization of the financial security management mechanism of trade enterprises in the conditions of turbulent changes. It is proved that the architectonics of the financial security management mechanism of trade enterprises in accordance with comparative analysis can be considered in two spaces as a set: the main elements and links of the organizational structure. A mechanism for managing the financial security of trade enterprises (MMFSTE) has been built. The components of four MMFSTE blocks are analyzed. At the "conceptual block" level, the goal is defined, and in accordance with it – the goals and objectives, principles and desired results of the implementation of the mechanism. At the "organizational block" level, objects and subjects of the mechanism are defined. The methodological block defines the appropriate forms, methods, mechanisms, tools, technologies, and procedures for implementing the MMFSTE. Regarding the "functional block", it should be noted that it includes three sub-levels of functioning of the mechanism: the first is the definition of restrictions; the second is the definition of implementation and provision subsystems; the third is ways to improve the mechanism and determine the effectiveness of its implementation. The latest economic tools for forming MMFSTE are considered: GAP-analysis, STEP-analysis, SWOT-analysis, KPI, Ishikawa diagram. The Ishikawa diagram is constructed to determine possible time losses when assessing the level of financial security of trade enterprises, which consists of thirteen factors-distimulants. Based on the construction of the Ishikawa diagram, the introduction of two correction factors is proposed: the documentation quality coefficient and the document flow automation coefficient and analytical calculations. This will reduce the asymmetry of information in the diagnosis of financial security of retail enterprises. Possible directions of ensuring financial security of trade enterprises that can increase competitiveness and become a tool for survival in the market environment are considered.

Ключові слова: фінансова безпека, механізм, система управління, торговельне підприємство, ефективність**Ключевые слова:** финансовая безопасность, механизм, система управления, торговое предприятие, эффективность**Keywords:** financial security, mechanism, management system, commercial enterprise, efficiency

ВСТУП

В умовах турбулентних змін на всіх ієрархічних рівнях економіки, власники приймають управлінські рішення стосовно розвитку підприємств торгівлі в умовах невизначеності. Наявність різноманітних руйнівних чинників загрожує фінансовій безпеці підприємства, що призводить до кризової ситуації – зменшення фінансової стійкості, втрат платоспроможності, і, як наслідок, виникнення ймовірності банкрутства.

Саме фінансова безпека підприємств торгівлі (ФБПТ) як стратегічна складова економічної безпеки (ЕБПТ), формує платформу впливу методів, інструментів, технологій фінансового характеру на сукупність ресурсів з метою забезпечення стабільної та ефективної діяльності підприємства. Для досягнення означеної мети не-

обхідно визначити особливості механізму управління економічною безпекою підприємств торгівлі (МУФБПТ). Саме формування ефективного МУФБПТ створює передумови для своєчасного реагування та усунення нових загроз, набуває все більшого значення у відділі фінансової безпеки компанії.

Здійснений контент-аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що особливості формування фінансової безпеки підприємств у сучасних умовах господарювання розглянуто в багатьох дослідженнях.

У науковій літературі виділяються наступні основні елементи системи управління/забезпечення фінансової безпеки підприємства: об'єкт, суб'єкт [5]; фінансові інтереси підприємства, концепція та стратегія фінансової безпеки підприємства, цілі функціонування системи, зав-

дання, поставлені відповідно до цих цілей [7]; функції суб'єкта, засоби, інструменти, способи та методи виконання цих функцій та завдань і досягнення поставлених цілей, а також важелі забезпечення фінансової безпеки підприємства [2]; принципи функціонування системи [4]; ризики [1]; фактори впливу на ефективність її функціонування [8]; загрози [10]; критерії оцінювання фінансової безпеки та ефективності управління нею [9]; індикатори стану фінансової безпеки підприємства, системи забезпечення фінансової безпеки [3].

Але залишаються недостатньо розкриті напрями та перспективи формування механізму управління фінансової безпеки саме підприємств торгівлі (ПТ), з урахуванням сучасних викликів/загроз (пандемії COVID-19, розвиток е-бізнесу та е-торгівлі, збільшення фінансового шахрайства, легалізація в Україні криптовалют тощо), особливості побудови внутрішнього економічного механізму функціонування ПТ (побудова організаційної структури, зміна документообігу залежно від виду торговельної діяльності, система внутрішнього ціноутворення тощо).

МЕТА роботи – визначення концептуалізації механізму управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. Використано когнітивний та компаративний аналіз, метод аналізу причинно-наслідкових зв'язків на основі побудови діаграми Ісікави.

РЕЗУЛЬТАТИ

Архітектоніку механізму управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі відповідно до компаративного аналізу можна розглядати у двох просторах.

По-перше, МУФБПТ як сукупність основних елементів (об'єкт; суб'єкт; фінансові інтереси підприємства; концепція та стратегія фінансової безпеки підприємства; цілі функціонування системи; завдання, поставлені відповідно до цих цілей; функції суб'єкта; засоби, інструменти, способи та методи виконання цих функцій та завдань і досягнення поставлених цілей, а також важелі забезпечення фінансової безпеки підприємства; принципи функціонування системи; ризики; фактори впливу на ефективність її функціонування; загрози; критерії оцінювання фінансової безпеки та ефективності управління нею; індикатори стану фінансової безпеки підприємства; системи забезпечення фінансової безпеки), що впливають на процес розроблення та реалізації управлінських рішень із метою захисту фінансових інтересів підприємств від різноманітних загроз/викликів.

По-друге, МУФБПТ як сукупність усіх ланок організаційної структури, що діють відповідно, як формальної організації – до Статуту, так і неформальних груп – відповідно до економічних інтересів, з метою забезпечення протидії внутрішнім і зовнішнім фінансовим загрозам і ризикам.

Крім визначених двох просторів, можна відокремити інші простори функціонування МУФБПТ. Але означені контури формують схему існуючого механізму управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі (рис. 1).

Розглянемо більш детально блоки механізму.

На рівні концептуального блоку визначається мета, відповідно до неї – цілі та завдання, принципи та бажані результати реалізації механізму. Необхідно зазначити, що метою є досягнення достатнього рівня фінансової безпеки, такий його стан, що: дозволяє забезпечити фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність та достатню фінансову незалежність підприємства у довгостроковому періоді; забезпечує оптимальне залучення та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства; дозволяє ідентифікувати небезпеки та загрози стану підприємства та розробляти заходи для їх вчасного усунення; дозволяє самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію; має бути оцінена кількісними та якісними показниками, які мають граничні значення [3].

На рис. 1 розглянуто основний принцип та результат функціонування МУФБПТ. У разі запровадження розглянутого механізму за методом аналізу ієрархій Саатті здійснюється деталізація за рівнями, підрівнями цих критеріїв.

На рівні «Організаційний блок» визначаються об'єкти та суб'єкти механізму. Необхідно зазначити, що органи управління залежать від організаційної структури торговельного підприємства, його Статуту та інших внутрішніх організаційних документів. На нашу думку, об'єктом управління є фінансова безпека підприємства. А оскільки вона являє собою стан підприємства, то конкретним об'єктом управління можна назвати фінансовий стан суб'єкта підприємництва.

Методичний блок визначає відповідні форми, методи, механізми, інструменти, технології, процедури реалізації МУФБПТ. Перспективними економічними інструментами є:

1. GAP-аналіз – аналіз стратегічного розриву, що надає змогу визначити розбіжність між бажаним і реальним станом діяльності підприємства. Мета GAP-аналізу – визначити, чи існує розрив між цілями компанії та її можливостями й розробленням заходів для «заповнення» цього розриву.

2. STEP-аналіз (STEP – аббревіатура початкових букв англійських термінів: S-social, T-technological, E-economical, P-Political) – методика аналізу ключових елементів макросередовища підприємства: демографічних, економічних, природних, науково-технічних, культурних, політичних.

3. SWOT-аналіз (SWOT – аббревіатура початкових букв англійських слів: сила – strength, слабкість – weakness, можливості – opportunity та загрози – threat) – аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів і ситуацій на ринку. Усі дані згодом зводять в одну таблицю (матрицю SWOT-аналізу), що містить чотири основних сектори: сила, слабкість, можливості й загрози.

4. Визначення ключових показників ефективності (англ. Key Performance Indicators, KPI) – система оцінювання, яка допомагає підприємству визначити досягнення стратегічних і тактичних (операційних) цілей.

5. Побудова Діаграми Ісікави для визначення причинно-наслідкового зв'язку між чинниками та конкретним об'єктом. В якості прикладу наведемо можливі проблеми, які можуть виникнути під час здійснення оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств торгівлі (рис. 2).

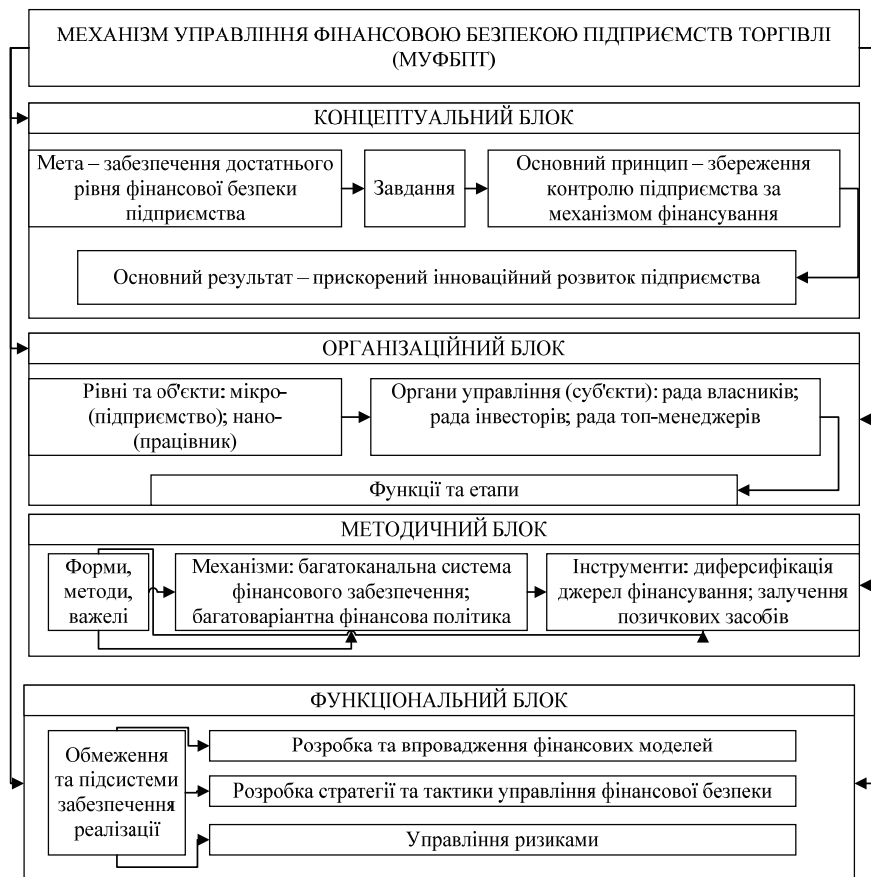
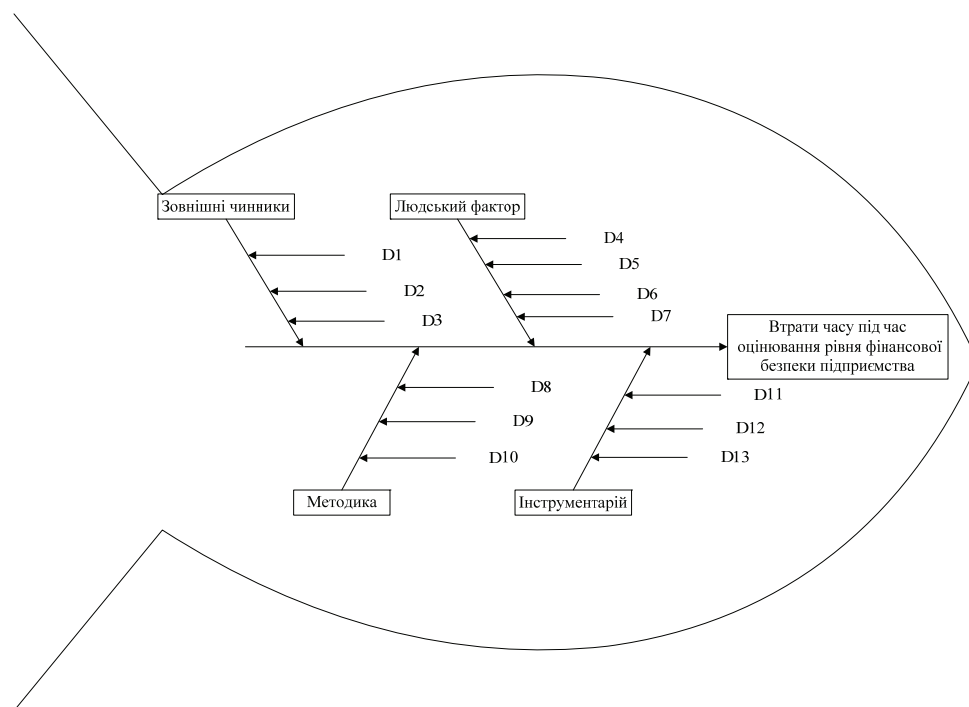

Рис. 1. Механізм управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі [авторська розробка]

D1 – необхідність обробки великої кількості документів; D2 – помилки в розрахунках у фінансових звітах підприємства; D3 – необхідність постійного моніторингу змін у законодавстві; D4 – низький рівень кваліфікації персоналу; D5 – недостатня вмотивованість персоналу; D6 – відсутність чіткого усвідомлення в персоналу поставлених цілей; D7 – неефективна організація трудового процесу; D8 – повторна обробка деяких відомостей, які містяться більше ніж у одному документу; D9 – необхідність переведення якісних критеріїв у кількісні з метою подальшої обробки; D10 – необхідність нормування показників оцінювання; D11 – застаріле програмне забезпечення; D12 – недосконалість форми документообігу; D13 – помилки у функціонуванні аналітичних розрахунків.

Рис. 2. Діаграма Ісікава визначення можливих втрат часу в оцінюванні рівня фінансової безпеки підприємств торгівлі [авторська розробка]

На наступному етапі за допомогою експертного аналізу визначається найбільш впливові чинники можливих втрат часу в оцінюванні рівня фінансової безпеки підприємств торгівлі. За допомогою корегуючого коефіцієнту якості інформації – $K_{я}$ (а саме його рівня) можна здійснити відповідні зміни в розрахунку інтегрального показника оцінювання фінансової безпеки підприємств торгівлі.

Залежно від рівня автоматизації документообігу, здійснення аналітичних розрахунків можна ввести додатковий корегуючий коефіцієнт автоматизації.

Саме застосування відповідних методів та інструментів із використанням кардинально нових підходів дозволить досягнути мету функціонування МУФБПТ.

Стосовно «Функціонального блоку» (рис. 2) необхідно зазначити, що він включає три субрівня: 1 – визначення обмежень функціонування механізму; 2 – визначення підсистем реалізації та забезпечення функціонування механізму; 3 – шляхи вдосконалення механізму та визначення ефективності його запровадження. Так, зокрема, перші два рівні можуть бути представлені такими напрямками: нормативне, інституціональне, соціально-психологічне, організаційне тощо. При чому ці два рівні обумовлені як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками.

ВИСНОВКИ

Нестабільність ринкового середовища, поява новітніх загроз, потребує від підприємств торгівлі розроблення ефективної системи управління як економічної безпеки загалом, так і її окремих складових, зокрема, фінансової безпеки. Саме запровадження дієвого механізму управління фінансовою безпекою дозволить підприємствам забезпечити достатньо високий рівень фінансової безпеки на основі кардинально нових підходів до кожного блоку.

Отже, фінансова безпека підприємств торгівлі повинна забезпечуватися такими заходами: досягнення фінансової стабільності, платоспроможності, ліквідності для компаній та якості формування та використання потенційних ресурсів; підтримка високого рівня кваліфікації персоналу на засадах безперервного професійного розвитку; формування ефективної системи стимулювання персоналу; науково обґрунтована система прийняття управлінських рішень тощо. Саме ці чинники здатні підвищити конкурентоздатність підприємств торгівлі, стати інструментом виживання в ринковому середовищі в умовах глобальних турбулентних змін.

Список використаних джерел

1. Вергун А.М., Нефедова Т.М., Тарасенко І.О. Особливості управління фінансово-економічною безпекою підприємства. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2015. № 2. С. 27–31.
2. Волощук Л.О., Науменко К.І. Фінансова стратегія в управлінні розвитком та економічною безпекою підприємств. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2017. № 1. С. 23–30.
3. Воробйов Ю.М., Горб В.А., Почечун О.І. Особливості методики розрахунку рівня фінансової безпеки на залізничному транспорті. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2011. № 3. С. 63–68.

4. Кислова Л.А. Проблеми стратегічного планування фінансово-економічної безпеки на підприємствах України. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2018. № 15. С. 20–27.

5. Лиса О.В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах. *Економічний аналіз*. 2016. № 26(1). С. 58–64.

6. Меліхова Т.О., Федоров І.О. Внутрішній контроль виробничих запасів для своєчасного виявлення загроз у системі управління фінансової безпеки підприємства. *Агросвіт*. 2018. № 2. С. 63–70.

7. Мельник С.І. Формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства. *Бізнес-навігатор*. 2019. № 2. С. 84–87.

8. Сусіденко В.Т., Сусіденко О.В. Побудова системи забезпечення фінансової безпеки торговельного підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. № 22 (2). С. 39–43.

9. Худолей Л.В. Основні принципи та місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки підприємства. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 1. С. 161–167.

10. Шуміло О.С., Савченко К.В. Взаємозв'язок категорій фінансової безпеки підприємства і фінансова стійкість підприємства. *Економічний вісник Запорізького державного інженерного академії*. 2017. № 2 (2). С. 38–42.

References

1. Verhun A.M., Nefedova T.M., Tarasenko I.O. Features of financial and economic security management of the enterprise. *International scientific journal*. 2015. № 2. pp. 27–31. (in Ukrainian).
2. Voloshchuk L.O., Naumenko K.I. Financial strategy in the management of development and economic security of enterprises. *Economic Journal of Odessa Polytechnic University*. 2017. № 1. pp. 23–30. (in Ukrainian).
3. Vorobiov Yu.M., Horb V.A., Pochehun O.I. Features of the method of calculating the level of financial security in railway transport. *Economic Bulletin of the National Mining University*. 2011. № 3. pp. 63–68. (in Ukrainian).
4. Kyslova L.A. Problems of strategic planning of financial and economic security at the enterprises of Ukraine. *Bulletin of Mariupol State University. Series: Economics*. 2018. № 15. pp. 20–27. (in Ukrainian).
5. Lysa O.V. Financial security of business entities in modern conditions. *Economic analysis*. 2016. № 26(1). pp. 58–64. (in Ukrainian).
6. Melikhova T.O., Fedorov I.O. Internal control of production stocks for timely detection of threats in the financial security management system of the enterprise. *Ahrosvit*. 2018. № 2. pp. 63–70. (in Ukrainian).
7. Melnik S.I. Formation of the mechanism of management of financial safety of the enterprise. *Business navigator*. 2019. № 2. pp. 84–87. (in Ukrainian).
8. Susidenko V.T., Susidenko O.V. Construction of a system for ensuring the financial security of a commercial enterprise. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*. 2017. № 22 (2). pp. 39–43. (in Ukrainian).
9. Khudolei L.V. Basic principles and place of financial security in the system of economic security of the enterprise. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Economic sciences*. 2016. № 1. pp. 161–167. (in Ukrainian).
10. Shumilo O.S., Savchenko K.V. The relationship between the categories of financial security of the enterprise and the financial stability of the enterprise. *Economic Bulletin of the Zaporizhzhia State Engineering Academy*. 2017. № 2 (2). pp. 38–42. (in Ukrainian).

КАРТАШОВ

Микита Сергійович
student.kartashov@gmail.com

УДК 349.6

студент, Національний
юридичний університет імені
Ярослава МудрогоОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

FEATURES OF CIVIL LIABILITY FOR ENVIRONMENTAL OFFENSES

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.12\(4\).7](https://doi.org/10.37634/efp.2020.12(4).7)**KARTASHOV Mykyta Serhiiovych** – student, National Law University after Yaroslav Mudryi

У статті розглядається питання особливостей регулювання цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. Значним кроком уперед у посиленні значення юридичної відповідальності за екологічне правопорушення в Україні стало закріплення у Концепції національної екологічної політики принципу «екологічної відповідальності, який потребує запровадження відповідальності за будь-які порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища». Цей принцип згідно із зазначеною концепцією, входить до переліку основоположних засад, на яких має базуватися національна екологічна політика в Україні. Метою дослідження є з'ясування змісту цивільно-правової відповідальності за екологічне правопорушення та нанесення шкоди, встановлення її ознак, порядок відшкодування шкоди та встановлення відмінностей між цивільно-правовою відповідальністю в екологічному праві та у цивільному праві. Цивільно-правова відповідальність є важливим засобом відновлення порушених прав та відшкодування завданої правопорушенням шкоди.

* * *

В статье рассматривается вопрос об особенностях регулирования гражданско-правовой ответственности за экологические правонарушения. Значительным шагом вперед в усилении значения юридической ответственности за экологическое правонарушение в Украине было закрепление в Концепции национальной экологической политики принципа «экологической ответственности, который требует введения ответственности за нарушения законодательства об охране окружающей природной среды». Этот принцип, согласно указанной концепции, входит в перечень основных принципов, на которых должна базироваться национальная экологическая политика в Украине. Целью исследования является выяснение содержания гражданско-правовой ответственности за экологическое правонарушение и нанесения вреда, установления его признаков, порядок возмещения ущерба и установления различий между гражданско-правовой ответственностью в экологическом праве и в гражданском праве. Гражданско-правовая ответственность является важным средством восстановления нарушенных прав и возмещения причиненного правонарушением вреда.

* * *

The paper considers the question of the peculiarities of the regulation of civil liability for environmental offenses. A significant step forward in strengthening the importance of the institution of legal liability for environmental offenses in Ukraine was enshrined in the Concept of National Environmental Policy until 2020, the principle of “environmental responsibility, which requires liability for any violations of environmental legislation”. This principle, according to the above concept, is included in the list of fundamental principles on which the national environmental policy in Ukraine should be based. The purpose of the study is to define the concept of legal liability for environmental offenses, to establish its features, types and relationships with other concepts, to clarify the content of environmental offenses and ways to prevent its commission. Legal liability for environmental offenses is an important legal institution to ensure law and order in the field of ecology, environmental safety, protection of human rights and freedoms, which has both general features of legal liability, developed by theory, and specific features due to the subject of regulation. Liability for environmental offenses arises only due to the existence of such an environmental offense, which is characterized by a number of features and a special composition, which includes such mandatory elements as object, subject, objective and subjective side. The absence of these elements excludes grounds for liability. At the level of the application of liability to offenders, the state must address the issue of preventing the commission of these offenses. The causes and conditions of committing specific crimes or administrative offenses must be established and ways to reduce their number must be established. Civil liability is an important means of restoring violated rights and compensation for damage caused by the offense. Thus, environmental liability is a new independent type of legal liability, which has not yet been enshrined in law, but has already received the support of many legal scholars and is currently a promising area for the development of the institution of liability.

Ключові слова: право, правопорушення, екологія, відповідальність, екологічні правопорушення, цивільно-правова відповідальність

Ключевые слова: право, правонарушения, экология, ответственность, экологические правонарушения, гражданско-правовая ответственность

Keywords: law, offenses, ecology, responsibility, ecological offenses, civil liability

ВСТУП

Людство впродовж усього свого існування стикається з проблемами навколишнього природного середовища: колись це були лише природні катаклізми, такі, як, наприклад, зміна клімату, але поступово причинами цих проблем ставала не стільки природа, як сама людина та її діяльність. Стан екології безупинно погіршувався, але належну увагу питанню захисту та охорони навколишнього природного середовища почали приділяти лише в другій половині ХХ ст.

Сьогодні в Україні проблематиці правової відповідальності за екологічні правопорушення приділяють достатньо багато уваги науковців-правників. З-поміж них можна виділити В.І. Андрейцева, Т.І. Балюк, Ю.С. Шемшученка, М.В.Краснову, А.П. Гетьмана та ін.

Значним кроком уперед у посиленні значення юридичної відповідальності за правопорушення у сфері екології в Україні стало закріплення у Концепції національної екологічної політики на період до 2020 р. принципу «екологічної відповідальності, який потребує запровадження відповідальності за будь-які порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища» [2]. Цей принцип згідно із вищезазначеною концепцією входить до переліку основоположних засад, на яких має базуватися національна екологічна політика в Україні.

МЕТА дослідження – з'ясування змісту цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення, встановлення її ознак, підстави для настання цивільно-правової відповідальності, порядок відшкодування шкоди та встановлення відмінностей між цивільно-правовою відповідальністю та іншими видами відповідальності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою дослідження є аналіз наукових праць, монографій, матеріалів періодичних видань, нормативно-правових актів. У проведенні дослідження використано методи аналізу, синтезу, узагальнення та системного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Цивільно-правова відповідальність є важливим засобом забезпечення законності в екологічній сфері. Вона виступає різновидом юридичної відповідальності загалом, а тому їй властиві всі ознаки останньої.

Специфіка цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення зумовлена особливостями об'єкта правопорушення, способами обчислення й доведення шкоди та деякими іншими екологічними чинниками. Сутність цієї відповідальності полягає у покладенні на правопорушника обов'язку відшкодувати шкоду за екологічне правопорушення. Головною її функцією є компенсаційно-відновлювальна.

Ст. 66 Конституції України зазначає: «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, ... відшкодувати завдані ним збитки» [1]. Встановлення юридичної відповідальності за екологічні правопорушення є безпосередньою реалізацією приписів Основного Закону та утвердження принципів гуманізму та верховенства права в державі.

Екологічна шкода може бути відтворена такими способами:

- поновлення майна в натурі – відтворення знищених природних ресурсів;
- відшкодування збитків, завданих природним компонентам – відновлення природних ресурсів;
- відшкодування збитків природокористувачу;
- компенсація витрат, спрямованих на оздоровлення навколишнього природного середовища й покращення його якості.

Відповідальність за порушення екологічного законодавства треба відрізнити і від певних економічних форм впливу на поведінку носіїв екологічних прав, передбачених екологічним законодавством. У цьому разі йдеться, наприклад, про плату за забруднення довкілля у межах встановлених нормативів. «Безперечно, що тут теж виникають певні несприятливі економічні наслідки для суб'єкта, але такі дії закон не вважає правопорушенням, а саме шкодою. Якщо ж суб'єктом буде допущене понаднормативне забруднення у зазначеній сфері, він має бути притягнутий до юридичної відповідальності» [8].

Складовими підзаконних нормативно-правових актів є постанови Кабінету Міністрів України, акти міністерств, відомств. Вони стосуються порядку та розмірів відшкодування шкоди, окремих аспектів відповідальності (наприклад, наказом Мінекобезпеки України від 18 травня 1995 р. № 38 затверджено Методику розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі внаслідок наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря).

У ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено, що «шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування недержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням». Потрібно підкреслити, що правопорушники повинні відшкодувати шкоду у повному обсязі незалежно від того, чи були їх дії (бездіяльність) умисними чи необережними. Виняток становлять лише особи, які зазначені в третьому абзаці даної статті «Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих» [3].

Аналізуючи цю статтю, можна дійти до висновку, що законодавець визначає підставою для відшкодування шкоди – порушення законодавства про охорону навколишнього середовища. Але правопорушення є підставою кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності, а підставою цивільно-правової відповідальності є нанесення шкоди. Шкода це знищення, забруднення, виснаження природних ресурсів, тобто саме це є підставою для цивільно-правової відповідальності. Особливістю екологічної шкоди

є її непоправність, або лише відносна відновлюваність, оскільки відтворення компонентів природи пов'язане з тривалим періодом у часі.

Визначення розміру шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу, здійснюється за спеціальними правилами: згідно з таксами, методиками обчислення розміру шкоди, або за їх відсутності – за фактичними витратами на відновлення порушеного стану. Як приклад методики можна навести «Методику визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства» [5].

Чому встановлені саме форма такс та методики для обчислення розміру шкоди? Чому не встановлена конкретна вартість? Природні ресурси не є майном, вони не мають вираженої конкретної вартості, тому встановлені саме такі форми для обчислення розміру відшкодування шкоди. Важливим моментом є те, що у цих таксах та методиках закладений розрахунок на відтворення природних ресурсів, які зазнали пошкодження чи були знищені. Це і є різниця між відшкодуванням шкоди екологічно-правової та цивільної відповідальності.

Шкода в екологічному праві поділяється на 2 самостійні частини. Перша складається з вартості матеріально-грошових затрат на екологічні заходи, на відновлення порушеного стану навколишнього природного середовища. Відшкодування цієї частини шкоди направлено на повернення державі тих коштів, які вона витратила на організацію охорони природи, на ведення раціонального природокористування. Друга частина шкоди включає втрати у природному навколишньому середовищі, що стали результатом виключення життєво важливих функцій окремих його елементів або комплексів. Такі втрати, будучи невідновленими, чи відносно невідновлюваними або важко відновлюваними, не мають абсолютно точної грошової оцінки. Тобто через незворотність негативних змін у навколишньому природному середовищі, або тривалого періоду відновлення такого стану, що існував до моменту заподіяння шкоди, розміри завданої шкоди не можна визначити простим арифметичним шляхом у повному обсязі.

Цивільна відповідальність виконує компенсаційну функцію, а саме спрямована на відшкодування шкоди. Для правильного розуміння сутності цивільно-правової відповідальності необхідно розмежовувати шкоду в економічному розумінні, та шкоду з погляду екології. По суті, потрібно відшкодувати шкоду завдану довкіллю та вартість речі.

У літературі наголошується необхідність розмежування цивільно-правової та майнової відповідальності, адже остання застосовується саме у випадках порушення майнових прав суб'єктів екологічних правовідносин і заподіяння їм шкоди. За таких умов цей вид юридичної відповідальності у сфері екології справедливо називають майновою, зважаючи, що цивільно-правова відповідальність складається відносно конкретного майна матеріального блага товарного характеру, а майнова відповідальність не входить повністю у предмет регулювання цивільного права, може стосуватися до предмету регулювання інших галузей права – екологічного, аграрного, фінансового тощо [10].

ВИСНОВКИ

Отже, цивільно-правова відповідальність за екологічне правопорушення є важливим правовим інститутом забезпечення законності та правопорядку у галузі екології, дотримання екологічної безпеки, захисту прав та свобод громадян, якій властиві як загальні ознаки юридичної відповідальності, вироблені теорією, так і специфічні ознаки, зумовлені предметом регулювання. Цивільно-правова відповідальність за вчинення екологічних правопорушень регламентована значним масивом нормативно-правових актів, які належать як до екологічного, так і до інших галузей права.

Цивільно-правова відповідальність за екологічні правопорушення – це обов'язок правопорушника зазнати негативні наслідки майнового характеру, які встановлюються в санкціях правових норм або договорі та застосовуються у цивільно-процесуальній формі. Підставою для настання цивільно-правової відповідальності є завдання шкоди. На відміну від кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності, де підставою є вчинення правопорушення. Також особливістю цивільно-правової відповідальності є те, що визначення розміру шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу, здійснюється за спеціальними правилами: згідно з таксами, методиками обчислення розміру шкоди, або за їх відсутності – за фактичними витратами на відновлення порушеного стану. Саме в цьому полягає основна різниця екологічно-правової відповідальності та звичайної цивільної відповідальності.

Отже, цивільно-правова відповідальність є важливими засобами відновлення порушених прав та відшкодування завданої шкоди.

Список використаних джерел

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 № 880-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-p#Text>
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. (у ред. 01.01.2021р.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 41. ст. 546.
4. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 50. ст. 678.
5. Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: Наказ від 27.10.1997 р. Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text>
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.
7. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 40–44. ст. 356.
8. Балюк Г.І. Проблеми удосконалення юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в контексті сталого розвитку України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2007. № 1. С. 7–55.
9. Екологічне право України: підручник для студентів

юрід. вищих навч. закладів / За ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2006. 384 с.

10. Костицький В.В. Десять тез про юридичну відповідальність за екологічні правопорушення. *Про українське право: часопис кафедри теорії та історії держави і права*. Київ, 2010. С. 312–322.

11. Костюк Ю.В. Поняття та види шкоди, завданої екологічним правопорушенням. *Юридический вестник. Одеса*, 2006. № 2. С. 96–103.

References

1. The Constitution of Ukraine: as of September 1. 2016: corresponds to the official. text. Kharkiv: Pravo, 2016. 82 p. (in Ukrainian).

2. On approval of the Concept of the national ecological policy of Ukraine for the period up to 2020: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 17.10.2007 № 880-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-p#Text> (in Ukrainian).

3. On Environmental Protection: Law of Ukraine of June 25, 1991 (as amended on January 1, 2021). *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*. № 41, Art. 546. (in Ukrainian).

4. On protection of atmospheric air: Law of Ukraine of 16.10.1992. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*, № 50, p. 678. (in Ukrainian).

5. Technique for determining the amount of damage caused pollution and littering of land resources due to

violation of environmental legislation: Order of 27.10.1997 Ministry of Environmental Protection and Nuclear Safety of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text> (in Ukrainian).

6. Land Code of Ukraine: Law of Ukraine of October 25, 2001 № 2768-III. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2002. № 3–4. Art. 27. (in Ukrainian).

7. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*. № 40–44. art. 356. (in Ukrainian).

8. Baliuk H.I. Problems of improving legal responsibility for environmental offenses in the context of sustainable development of Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*. Kyiv, 2007. № 1. pp. 7–55. (in Ukrainian).

9. Environmental Law of Ukraine: A Textbook for Law Students. higher education institutions / ed. A.P. Hetman, M.V. Shulha; National Law Academy of Ukraine after Yaroslav the Wise. Kharkiv: Pravo, 2006. 384 p. (in Ukrainian).

10. Kostytskyi V.V. Ten theses on legal responsibility for environmental offenses. *On Ukrainian law: the journal of the Department of Theory and History of State and Law*. Kyiv, 2010. pp. 312–322. (in Ukrainian).

11. Kostiuk Yu.V. The concept and types of damage caused by environmental offenses. *Legal Bulletin*. Odesa, 2006. № 2. pp. 96–103. (in Ukrainian).